БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТЫЖЫҢАР!

ШЫН

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Тыва область болгаш Кызыл хоорай комитеттериниң, ажылчы чоннар депутаттарының область Совединиң органы

1925 чылда үндезилетинген.

1953 март 28 СУББОТА № 61 (2746)

ӨРТЭЭ 20 КОП.

БО ХҮНГҮ СОЛУНДА:

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединден, ССР Эвилелиниң Министрлер Чөвүлелинден болгаш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумундан (1 арын).

Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң Министрлер Чөвүлелинден (1 арын).

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң эш Пальмиро Тольяттиге телеграммазы (1 арын).

Борис Полевой.—Сталинның өлүм чогу (1 арын).

А. М. ГОРЬКИЙ (2 арын).

О. Саган-оол.—Социалистиг реализмниң үндезилекчизи (2 арын).

ССРЭ-ниң Даштыкы Херектер Министерствозунда (3 арын).

Колхозтарның отчёт-сонгулда хуралдарының дугайында (3 арын).

А. Бочаров.—Делегейде болуп турар чоруктарның допчуулалы (4 арын).

БНО-нуң Кол Ассамблеязының чедиги сессиязы (4 арын).

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединден, ССР Эвилелиниң Министрлер Чөвүлелинден болгаш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумундан

Совет улуска таварышкан аар чидириглиг—ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы болгаш Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Секретары Иосиф Виссарионович **Сталинның** мөчээнин холбаштыр Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң, ССР Эвилелиниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң адрезинге даштыкы күрүнелерниң баштыңчыларындан болгаш чазактарындан, советтиг болгаш даштыкының күрүне, партия болгаш хөй-ниити организацияларындан, ажылчы чоннарның хуралдарындан болгаш коллективтеринден база түс-түс кижилерден кажыдалын илереткениниң ийи муң ажыг бижиктери келген.

Совет улустуң улуг баштыңчызы, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы болгаш Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Секретары Иосиф Виссарионович **Сталинның** мөчээнин таварыштыр хүлээп алдынган болгаш келири ам-дла үргүлчүлеп турар бижиктерде илереткен /кажыдалдар дээш Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитеди, ССР Эвилелиниң Министрлер Чөвүлели болгаш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму ханызы-биле четирип хүлээп алганын илередип тур.

Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң Министрлер Чөвүлелинден

Совет күрүнеин аар чидирипин—ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Генералиссимус Иосиф Виссарионович **Сталинның** мөчээнин таварыштыр кажыдалын илереткен организацияларга, күрүне болгаш хөй-ниити ажылдакчыларынга Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң Чазаа ханызы-биле четирип хүлээп алганын илередип тур.

Малдың бүгү төлүн бүрүн камгалап алыр болгаш доруктурар

1951—1955 чылдарда ССРЭ-ниң хөгжүлдезиниң бешки беш чыл планының дугайында партияның XIX съездизиниң директиваларында ниитиниң малының баш санын өстүрери-биле кады оон продуктулуун дыка бедидер дугайында көдээ ажыл-агыйның мурнунга улуг сорулганы салган.

Колхозтар болгаш совхозтарның мал фермаларының ажылдакчылары сталинчы чаа бешки беш чылда мал ажылын сайзырадыр талазы-биле салган сорулгаларны үүгле күүседир эвес, харын ажыр күүседип тургаш, хөй-хөй продуктуну чонга, чиг-этти чиик үлетүрге хөй-биле бээр деп партияның төөгүлүг шиитпирлерин боттандырып чорударының дайынчы программазы кылдыр хүлээп алган.

Ол салдынган улуг сорулганы чедишкиниг шиитпирлээринге партия, совет болгаш көдээ ажыл-агый органнарындан, көдээ ажыл-агыйның бүгү эр, хөрөөжен колхозчу ажыл-ишчилеринден негетинин турар бедик негелделериниң бирээзи болза, малдың баш санының өзүлдезиниң дугайында, оон продуктулуун бедидериниң болгаш уксазын экижидериниң дугайында кол сорулгаларже улуг кичээнгейни салыры чүгүл.

Ам бо үеде турып турар кол сорулга чүл дээр болза, малдың кыштаглаашкынын чедишкиниг доозары-биле чергелештир, малдың чаш төлүн чангыс-даа баш чидириг чокка камгалап алыр болгаш ылаңгыя малга моон соңгаар таарымчалыг байдалды тургузуп, мал ажылын сан-даа, шынар-даа талазы-биле дыка экижидери болур.

Малдың баш санын өстүрериниң күрүне планын күүседири оон чаш төлүн кайы хире камгалап, доруктуруп ап турарындан кол хамааржыр. Эрткен чылын областың колхозтарынга ниитиниң малының баш санын өстүрериниң планын күүседиринге улуг рольду ойнаан мурнакчы малчыннар хөй болган. Чижээ, Бии-Хем районда «Кызыл тараачын» колхоз эрткен чылын 182 бызааны, 1353 хураганны, 53 кулунну, 387 хаван ооларын малга немеп алган, ол колхозтуң бызаа ажаакчызы Фунтикова 76 бызааны, хаван ажаакчызы Степанова төрүүр 24 хавандан 384 хаван ооларын камгалап, өстүрүп алганнар. Барыын-Хемчик районда «Красный пахарь» колхозтуң хойжузу хөрөөжен Даспай-оол төрүүр 205 хойдан 217 хураганны, Эрзин районда «Чаа орук» колхозтуң чылгычызы Дамба Кашка төрүүр 200 беден 200 кулунну камгалап доруктуруп алган.

1953 чылда ниитиниң малының баш санын өстүрери-биле кады оон продуктулуун бедидеринге областың колхозтарының болгаш совхозтарының мурнунда улуг болгаш харысалгалыг сорулгалар салдынган. Бо сорулганы күүседири малдың чаш төлүн кайы хире камгалап алганындан шуут хамааржыр.

Ам үеде мал ажылында бир эң-не харысалгалыг үе болза малдың төрүүр кампаниязы болуп турар. Ынчангаш малдың бүгү чаш төлүн бүрүн камгалап алыр, ону өстүрүп доруктурары колхозчу малчыннарның болгаш зооветеринария ажылдакчыларының бир эң харысалгалыг сорулгазы. Чүгле зооветеринарлыг чурумнарны шын сагаан эки белеткелдиң, ажаалганың, эки чемгерилгениң түңнелинде малдың чаш төлүн камгалап ап, ону эки үксаа шынарлыг кылдыр доруктуруп болур деп чүвени өртем болгаш мурнакчы малчыннарның байлактыг дуржулгазы көргүзүп турар.

Областың колхозтарында болгаш совхозтарында малдың чаш төлүн камгалап алыр талазы-биле Улуг-Хем районда Жданов аттыг колхоз бо чылын төрээн 165 хойдан 165 хураганны, Барыын-Хемчик районда «Красный пахарь» колхоз төрээн 72 хойдан 72 хураганны, Каа-Хем районда «Октябрь 14 чыл ою» колхоз төрээн 21 хавандан 190 хаван ооларын камгалап алган.

Ынчыг болза-дла, чаадык районнарның партия, совет болгаш көдээ ажыл-агый органнары малдың чаш төлүн камгалап алыр, ону доруктурар ажылга чогуур негелде, кичээнгейни чедир салбайн турарындан малдың ооларының баштайгы хүннериниң-не безин чидириг когаралдар Бии-Хем, Барыын-Хемчик, Тес-Хем, база Эрзин районнарның чамдык колхозтарында бар болуп турар.

Малдың чаш төлүн камгалап алыр талазы-биле чамдык колхозтарда чидириглиг болуп турарының чылдагааны болза, ону онза чугулалап көрбейн, арыг-шевер, чылыг, делгем, чырык кажаалар-биле амдаа четпес хандырып турарында болгаш тааарышкын эки шынарлыг янзы-бүрү, хоолулуг чем-биле норма ёзугаар чемгербейн турарында болуп турар. Бо чорук колхозтарда малчыннарның харыысалгазын бедидер, оларга практиктиг дуза көргүзериниң талазы-биле зооветеринария ажылдакчылары, колхозтар баштаар черлери партия болгаш чазактың салып турар бедик негелделерин чедир күүсетпейн турарын, база чамдык партия, совет болгаш көдээ ажыл-агый органнарының мал ажылы дээш удуртулга, контрольлу ам-даа холга албайн турарын айтып турар.

Чаш малды эки шынарлыг оран-суур болгаш чемгерилге-биле үзүктел чок хандырып, шын азырап, хайгааараар чорук болза, оон менди өзүп доругарының болгаш продуктулуг болурунуң кол аргалары болур ужурлуг. Мал ажылдакчылары, колхоз бүрүзү төрүүр малды болгаш чаа төрүтүнген чаш малды тааарышкан кажаалар-биле баа эки шынарлыг түскай чемнер-биле хандырар хүлээлгелиг. Оон ыңай, төрүүр малды үргүлчүнүң хайгааралынга тургузар, төрүтүнген чаш малды хүлээп алыр дүн-хүн иштинде ажылдаар дежурныйларны эки дуржулгалыг малчыннардан ферма бүрүзүнге ыяавыла тургузары эргежок чугула.

Чаа төрүтүнген анайларны, хураганнарны, бызааларны, кулуннарны болгаш хаван ооларын өстүрүп доруктурарының дугайында база чаа төрээн чаш мал иезин ажаалга чемгерилге-биле канчаар хандырар дугайында колхозтар фермаларынга зооветеринария ажылдакчылары мурнакчы малчыннарның дуржулгазын нептередири чугула.

Партия, совет болгаш көдээ ажыл-агый органнарының ам үеде сонгаарладып болбас сорулгазы болза, мал кыштагладыышкының чедишкиниг доозар, төрүтүнген бүгү-ле чаш малды бүрүн камгалап алыр, ниитиниң малының баш санын өстүрериби-биле кады оон продуктулуун дыка бедидери дээш социалистиг чарышты малчыннарның ортузунга улам калбартыры болур. Партияның политика-массалыг ажылын малчыннарның ортузунга шак үргүлчү күштелдирип, коммунистерни болгаш комсомолчуларны мал ажылының эң харысалгалыг черлеринге быжыглап тургузар, оларның мурнакчы ролюн, харысалгазын бедидер ужурлуг.

РИМ

Эш Пальмиро Тольяттиге

Силериниң 60 хар харлааныларның хүнүнде Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитеди итали коммунистиг партияның дайынчы удуртукчузу Силерге эки-дуңмалышкы изиг байырны чедирип тур.

Силериниң нүүр\нер-биле делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң шылгарангай ажылдакчызынга, тайбыңның болгаш национал хамаарышпас чоруктуң херээ дээш, демократияның болгаш социализмниң херээ дээш демиселинге Италияның күш-ажылчы улузунуң баштыңчызынга байыр чедирип тур бис.

Эргим эш Тольятти Силериниң кадык шыырак болурларны болгаш Италияның ажылчыннарының болгаш тараачыннарының чаагай чоруунга, деннилгелиг бүгү кижи төрелгетениниң чаагай чоруунга хөй чылларда чурттаарыңарны күзеп тур бис.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитеди.

Кузнецкиниң металлургтарының күш-ажылчы чедишкини

СТАЛИНСК (Кемерово область). Кузнецкиниң Сталин аттыг металлургия комбинадының коллективи металл эзилдирилгезин көвүдедир дээш, сталинчы бешки беш чыл планының оналдааларын хуусаа бетинде күүседир дээш чедишкиниг демисежип турар.

Чаржын турарларның мурнуку одуруунда доменщиктер чорун турар. Олар технологияны могаг чокка шингээдип албышаан, март айда чүс-чүс тонна шойну ошалдага немелде кылдыр берген болгаш 300 муң ажыг рубльни камнап алганнар. Мастерлер эштер Федотов, Егоров болгаш Мартынов оларның № 3 домназының бригадазы шой эзилдирериниң талазы-биле ай оннаалдазын ийи дапкыр ажыр күүсеткен болгаш 1200 тонна ажыг коксты камнап алган.

Кан эзилдирикчилери бүдүрүлгениң күчүзүн кончуг эки ажыглап турарлар. Олар ай эгезинден бээр ийи чүс ажыг дүргедеткен эзилдириглерни кылган болдаш пландан ажыр дыка хөй канны эзилдирген. Ийити цехтиң мартенчилери рекордчу чорукту чедип алганнар. Олар суугунуң кан эзилдирер чериниң дөрбелчин метр бүрүзүнден нормада көрдүгениннен 1600 килограмм хөй канны эзилдирип алганнар.

(СЭТА).

Үнүш чок черлер чечектелир

ТАШКЕНТ. Кара-Кумнарның чүс-чүс чылларда эзен куруг черлери аян кирер. Кол Туркмен каналдың тудугжулары боже чаа амыралды эккелгеннер. Делегейде эң улуг, суг магистралының чүгле унуп казып турда-ла, совет кижилер манаа чечектелип үнер садтар, виноград сыптарының дугайын шагда-ла бодап эгелээннер.

Эзен куруг черлерге тааржып үнер яблоктарның, абрикостарның, персиктиң, виноградтың чаа сорттарын он-он эртемшинчилел институттарынга, ботаника садтарынга, дуржулга станцияларынга эртемденнер, садчылар, виноградчылар өстүрүп үнүрүп турарлар.

Кол Туркмен Каналдың зоназында кол үрелиг садка тарып өстүрери-биле янзы бүрү сорттуг үрелиг культураларның 800 ажыг үрезиннерин самолёт-биле чоруткан. Оларны Узбек ССР-ниң эртемнер Академиязының Р. П. Шредер аттыг кат-чимис институдунуң коллективи үзүп шилээн. Ол чоруткан белектерде «Эзен куруг черге белек» болгаш «ГТК № 42» (Кол Туркмен канал № 42») деп сорттарның абрикозунуң үрезиннери бар. Ол сорттар болза үнүш чок черлериниң бойдус байдалынга тааржыр болгаш бедик дүжүттүг сортта болур.

Кол Туркмен каналдың зоназында турар колхозтар чаа шиңгээтинген черлериниң 25—35 гектар шөлдерин садтарга болгаш виноградтарга тускайлап үзерлер.

(СЭТА).

Чурттуң ховуларында

СТАВРОПОЛЬ. Ставрополь крайда ховуажылдары улам калбарып турар. Степновский болгаш Курский районнарның колхозчулары эртте тарыыр боза тараа культураларының тарылгазын крайда бир дугаар доосканнар. Степновскийниң колхозчулары эрткен чылдан беш хонук эрте доосканнар. Бо районда хөй чылда үнер сигеннериниң тарылга планы ол ышкаш күүсетинген болгаш ыяш олуртуушкуну адаптаалып турар.

Мурнуу районнарның сбон дарый крайның төп кезээ чизын тарыыр культураларның тарылгазын эгелээн.

РЯЗАНЬ. Области чылыг хүннер эгелээн. Шөлдериниң хары дүрген эрип чыдар.

Эрткен чылга бодаарга бо чылын колхозтар тараа хайгааралынче элээн эрте сагыш салып эгелээн. Сөөлгү үш хүннерниң дургузунда Спаский, Скопинский, Захаровский, Шелуховский болгаш Шиловский районнарның тараажылары күзүн тараан ийи муң ажыг гектар шөлду минеральдыг болдаш органиктиг удобрениелер-биле чемишчиткен. Оон-биле кады эрээн хар суглларының мооондактаашкынын чорудуп турар.

СТАЛИНАБАД. Куйбышев аттыг, Киров аттыг болгаш «Кофирниган» совхозтар март 23-те хөвең тарылгазынче киринкеннер. Баштайгы он-он гектар черлерни тараан.

ТИХОРЕЦК (Краснодар край). Тихорецкий районнуң механизаторлары күзүн аңдарган черлерни илиртен эгелээннер. Шөлдерде он-он трактор агрегаттары ажылдап турарлар.

Тихорецкиниң тараа совхозу районда бир дугаар шык бозырылгазын доосканболдаш чазын чашкан кызыгаастың болгаш арбайның массалыг тарылгазынче киринкен.

(СЭТА).

ЧАСКЫ ТАРЫЛГАГА БҮГҮ ТАЛА-БИЛЕ УЖУРАЖЫР

Колхозтуң хову участогунда

БЕЛДИР-КЕЖИГ. (Телефон-биле). Улуг-Хем районда «Партияның XIX съездизи» колхозтуң Белдир-Кежигде хову участогу часкы тарылгага белеткелин чедишкиннаг доозуп турар. Участоктуң бригадири эш М. Монгул-ооллуң редакцияга дыңнатканы болза:

— Бистиң участогувус бо чылын 490 га тарылга планныг. Аңаа хереглээр 50 тонна кызылтас, 20 тонна сула, 2 тонна чингетараа болгаш 8 тонна картофель үрезиннерин бүрүн белеткеп алган бис. Тараа культураларның үрезиннери ам чажарынга белен кылдыр арыглатынган.

Эш Монгул-ооллуң оон ыңай медээлээни болза: эрткен чайын 300 ганы аңдарган, ам 190 ганы удур аңдарып тарыыр бис. Бо талазы-биле 10 аңдазыннарның, 23 илиирлериниң, 2 сеялкаларның септелгезин бистиң дарганнарывыс эштер Мочак-Хаай, Саадак, Агбаан, Оюу олар эки шынарлыг кылып доосканнар.

Партияның XIX съездизиниң директиваларынга улам сорук кирген колхозчу тараажылар участокта онаашкан 490 га тарылгазын 10 ажыл хүнүнде эки шынарлыг доозарын хүлээнип турар. Төрээн чуртунга, Коммунистиг партиязынга берген сөзү оларның ажыл-ижинден карышпас.

Бедик дүжүт дээш

ЧАДААНА. (Телефон-биле). Чөөн-Хемчик районда «Кызыл тараачын» колхозтуң тараажылары 1953 көдээ ажыл-агый чылында элбекшилдиг дүжүт өстүрүп алырынга белеткелин чедишкиниг доозуп турар.

Колхоз бо чылын 660 гектар тарылга планныг, ынчаарга аңаа хереглээр 80 тонна кызылтас, 109 тонна сула, 15 тонна арбай болгаш 9 тонна чингетараа үрезиннерин бүрүн арыглап белеткээн. Көдээ ажылагый машина чепсектерин септээр талазы-биле дарган Сат Төрениң ак-сеткилдиг ажылдаанын айтыры база чугула.

Март 20-ге чедир 22 аңдазыннар, 23 илиирлер, 21 тергелер болгаш аттың 2 сеялкалары шупту септетинген. Колхоз часкы ховуажылының үезинде бир угда 56 аттарны ажылдадып болур бүрүн дериг хереклелдериг. Ол ышкаш тыруттар дириг күштерге 60 аттарны тускайлап дыштандырган.

Колхоз бо чылын 8 га картофель, 2 га ногаа тарыырын планнап турар, аңаа хереглээр үрезин белен. Ажылдың ол участогунда 20 кижилиг хөрөөженнер бригадазы белеткел ажылдарын база-ла багай эвес чорудуп турар.

ЧЕР БОЛГАНДАН

Партияның XIX съездизиниң материалдарын Барыын-Хемчик районда 30 кезек черде улам ханызы-биле өөренип турар. Бо талазы-биле «Барлык» совхозта (пропагандист эш Шоюн), «Кызыл тараачын» колхозта (пропагандист эш Дажы), райкүүскомда (пропагандист эш Назын-оол) болгаш ажылдакчылардың ортузунда ажыл-ишчилерниң ажылы таалаа чок, эки чорудуп турар.

Партияның район комитединден пропагандистерге семинарларны чорутпушаан, бот кичээлде 54 кижилерге И. В. Сталинның «ССРЭ-де социализмниң экономиктиг проблемалары» деп ажылының дугайында 2, өске темалар талазы-биле 5 удаа лекцияларны кылган.

★ ★ ★

Чөөн-Хемчик районнуң Иймеде Ленин аттыг колхозтуң шээр малы массалыг ооллап эгелээн. Март 20-ге чедир 115 хойдан 118 хураганнарны бүрүн камгалап алган. Ол ышкаш өшкү каларчыны Базыр-Сады 11 өшкүден 13 анайны алган. Колхозтуң төрүтүнген чаш малы чаңгыс-даа чидириг чокка эки доругуп турар.

★ ★ ★

Бии-Хем районнуң Тарлагда улгатыр катышкан Ленин аттыг колхозтуң кежигүннери бо чылын чеди чыл школаны тудуп алырын шиитпирлээш ажылдап киринкеннер.

Ол болза, Тарлагда болгаш Малиновкада ийи эге школаларны катыштырары болур. Малиновка школазын бузуп сөөртүрүнге 9 аттардыг 3 кижи доктаамал ажылдап турар. Колхозчуларның воскресниктери база үргүлчү болуп турар.

★ ★ ★

Чадаанада «Искра» көдээ ажыл-агый артелиниң колхозчу хөрөөженнериниң бригадазы (удуртукчузу эш Сендинмаа) 1953-54 өөредилге чылынга 1400 кубометр оттулар ыяш белеткээрин хүлээнгеш, март 21-ге чедир 1454 кубометрни хап алган.

Күш-ажылга ынакшылдыг хөрөөженнерниң иштинде Бичиңмаа—50, Кызыл—48, Серенмаа—47, Чанчыңмаа—46 кубометрни кылган. Бригада ажылын чедишкиниг үргүлчүлеп турар.

★ ★ ★

Чөөн-Хемчик районнуң Хорум-Дагда Жданов аттыг колхозта партияның кежээки политшколазы үш айларның иштинде кичээлдерни 11 катап, политбөлүм—18 удаа чоруткан. Партияның XIX съездизиниң материалдарын пропагандистер эштер Биче-оол, Огнева олар белеткелдиг өөредип турар.

Амгы үеде бөлүмнериниң дыңнакчыларыкка база бүгү колхозчуларга ССРЭ-ниң Дээди Совединиң IV сессиязының шиитпирлерин калбак таныштырып турар.

★ ★ ★

Барыын-Хемчик районда «Победа» колхозтуң тудугжулары тайгада белеткетинген тудуг ыяжын бүрүн сөөртүп алыр дээш күженишкиниг ажылдап эгелээн. Сөөлгү неделяда колхоз төвүнде 72 кубометрни эккелген, а черниң агында 120 кубометрни мөөнеп чыгган. Ам-даа 150 ажыг кубометр ыяш бар, ону чоокку үеде сөөртүп алыр дээш ажылдап турар.

Сталинның өлүм чогу

Бодунуң улуг мунгаралында сагыш-сеткилин дүүп мөөнээн бистиң Төрээн чуртувустуң найсылалы бо хүннерде дыка-ла шыпшыр турган. Туктар мөгейгилээн. Хөй кижилер найсылалдың бүгү булуңнарындан оон төвүнче шуужып чоруп турган. Олар Эвилелдер Бажыңынче оожум болгаш төнчү чогу-биле хемнер ышкаш кутулуп кээп турганнар.

Дистиндир шуушкан сан чок хөй совет кижилер, боттарының улуг баштыңчызы, башкызы болгаш өңнүү, улустуң адазы Иосиф Виссарионович Сталин-биле чарлыр дээш Эвилелдер Бажыңынче дүне-даа, хүндүс-даа төнчү чокка кирип турганнар. Мрамордан кылган калбак чадалар-биле кижилер боожум, ыыт-шимээн чокка кылаштажып үнүп, хүндүткелдиг кажыдалдыг хөгжүмнүң күчүлүг аянашкак үнеери долган Колонналыг залче кирип турганнар. Люстрларның аңаада чайыннанчак чырыын кара хаажы дуй ап туран. Ханалар дургаар салдынган хөй санныг венокторлардан ногаан бүрүлериниң чыды, дириг чечектериниң чаагай чыды кээп турган.

Аңаа, ол кажыдалдыг залга, Совет Эвилелиниң сүлде-демдээн чураан, мөгейтир тургускан улуг туктун адаанга бедик ширээ кырынга, ногаан бүрүлер болгаш чечектер аразынга, кызыл торгубиле ораап каан хааржакка аас-кежиктиг амыыралдың чаагай оруунга бистиң улусту шылгалдаларның шуурганын өттүр эдертип эккелген кижи шимчеш дивейн чыткан.

Кижи бүрүзүнге ол хире чоок болгаш төрээн, ол хире эргим арындан көрүүн чайладып шыдавайн, кижилер хааржактың чаны-биле эрттип чыда, боттарының кылажын чаягаар-да оожумнады бээр турганнар. Зал тавартыр эрттер кыска секундаларның иштинде кижи долгандыр өске чүү-даа көрбес, чүгле ол агарара берген шыңгыы арынны, генийлиг бодакчының, улуг ажыл-ишчиниң, кадыг солдаттың арнын көөр, оон кастыктарының мөңгүннелдир көгерген дүктерин, оон күштүг холдарын, могавас холдарын көөр. Ону көргеш, коммунизмниң улуг тургузукчузунуң эргим шырайын бодунуң угаанынга кеззеде артырып алырын орадаажыр.

Иосиф Виссарионович Сталин—улуг улустуң улуг оглу. Хан-дамырындан, магабодундан улусчу, ол бодунуң амыдыралының эң сөөлгү үезинге чедир улус-биле сыорый болгаш үзүлбес харылзаалыг чораан.

Эш Сталин мынча деп чугаалаан:

«Бир эвес ажылчын аңгыны көдүрериниң болгаш ол аңгының социалистиг күрүнезин быжыглаарының талазы-биле мөң ажылымның базым бүрүзү ажылчын аңгының байдалын быжыглаарынче болгаш экижидеринче угланмаан турган болза, бодумнуң амыдыралымны сорулгажок деп саналр ийик мен» (Чогаалдар, том 13, арын 105).

Бодунуң генийиниң өзүп читпес бүгү чырыын, бодунуң угаанының бүгү күчүлүг күжүн, бодунуң баштыңчы болгаш организакчы талантызын шуптузун, бодунуң улуг чаагай чүрөөниң чылыын ол улуска бараан болурунуң херээнге, Коммунистиг партияның улуг херээнге берген.

Бирги беш чылда тудугжулар социалистиг индустриализацияның кайгамчыктыг херээн бүдүрер дээш, элезиниг куруг ховуларже болгаш тайгаже Сталинның адыбиле чоруп турганнар.

Сталинның адын адап чораан, Совет чурттуң Коммунистиг партияга сорук киргиргеи тараачыннары, эң-не улуг, эң-не мурнакчы колхозчу көдээ ажыл-агыйны организаставышаан, боттарының амыдыралын социалистиг хевирже дидими-биле, чаа ёзу-биле эде тургузуп турганнар.

Боттарының дайынчы мергежил-билиибиле, боттарының чаныш-сыныш чок турасоруу-биле, Төрээн чуртунга көстүп көрбээн, аштырар чүвези чок ынакшылыбиле бүгү кижи төрелгетенни кайгаткан Сталинградтың маадырлары, Берлиниң чаалап алыкчылары Сталинның адын адап чораан, шериг уран-чүүлүнүң кайгамчыктыг чүүлдерин кылып турганнар.

Сталинның адын адап тургаш, коммунизм тудугларының маадырлары болгаш бүгү совет ажыл-ишчилер партияның кыйгырыын ёзугаар Волгада, Донда, Днепрде, Аму-Дарьяда болгаш Совет Эвилелиниң өске-даа хемнеринде тургузуушкуннуң кайгамчыктыг чүүлдерин кылып, бойдусту болгаш бистиң черивистиң климадын кижиниң чаагай чоруунга ажыктыг кылдыр чаартып турарлар.

Арнын болгаш хевин көөрге интеллигент, а улуг хаварык холдарын бодааргa, ажылчын болгу дег, элээн улгады берген москвачының эжик аскынга баргаш, хааржакче сөөлгү катап көрүнгеш, чугаалаан домаа меңээ кезээде сактыышкын болуп артып калган. Аңаа, кажыдалдыг залдан үнер эжиктиң чоогунга ол мынча деп чугаалаан, азы шынын сөглээрге мынча деп ыыт-биле боданган:

—Чок, Сталин дириг, ол бистиң аравыска мөңге чурттаар.

Ол улгады берген, амыдыралды билир совет патриот кызыгааржок шынын чугаалаан.

Сталин дириг, база чырыткылыг коммунистиг келир үеже орукту улустарга чырыдып турар бодунуң ажылдарынга мөңге чурттаар.

Бистиң улузувусту чаа-чаа типилгелерже баштап чорудуп олар, деннежир чүве чок маадырлыг чоруктарже ону сорук киирип турар. Коммунистиг партияның улуг ажыл-херектеринде Сталин дириг.

Сталин дириг, база партияның болгаш чазактың бажында турар бодунуң алдарлыг дайынчы соратниктериниң, коммунизм тургузуушкунунуң программазын чайгылыш чокка боттандырарын хандырып турар соратниктериниң ажыл-херектеринге мөңге чурттаар.

Сталин дириг, база совет кижилериниң чүректеринге болгаш ажыл-ижинге, деннилгелиг бүгү кижи төрелгетениниң угаанбодалынга мөңге чурттаар.

Сталин мөңге шагда бистиң-биле кады чоруур!

Борис ПОЛЕВОЙ.

1868 **А. М. ГОРЬКИЙ** 1953

(Төрүтүнген хүнүнден бээр 85 чыл болганынга)

А. М. ГОРЬКИЙ.

КЫС БОЛГАШ ӨЛҮМ

(Тоол-шүлүглелден үзүндү)

Өлүм кадай мурнун ортта, согуушкунну
Хөөкүй уруг, дидим быжыг маная турган.

Өлүм ону кээргексеп химиренген:
—Көрүцерем, аныяк-даа кыс-ла-дыр бо!

Хаанны аная чүге тавараан сен?
Харын сени ынчангаштың өлүрер мен!...

... Чоонган сен, бургандан Ева ышкаш
Чоп чыраа доорзунда чаштып ор сен?
Айдың дээр дег, сылдыстарлыг бодубиле
Чысыг сарыын Өлүмден шуут дуглай туруп,
Чалыы уруг коргуш чокка дидим сөглээн:
—А-дыр, мени ажынма-даа, чанчавадаа!

Шалырава, күжүргүнү девидетпе,
Шалып кагган кадыырыңны шангыратпа!
Ам бо дораан баргаш хөөрге чыдып аар мен.

А мону өлүрбейн үр чурттат!
Өйүн эртпейн чеде бербээн буруум-надыр,
Өлүмге дээр чоок боор деп бодааным ол.
Мен оолду ам-даа база куспактап аайн:
Мээн чанымга аная черле кончуг эки!
А оол боду база чараш! Көрден, шак бо
Чаактарда, хөректе-даа утпазын дээш
Артырып каан демдектери кандыг-дыр-лар,
Чалбыыш оттуг чечектер дег чырып турлар!

Ыяткаштың Өлүм хей-ле катырымзаан:
—Хүн-биле ошкашкан-на ышкаш-тыр сен.

Ынчалза-даа чүгле чаңгыс сени эвес,
Хөй мун кижи өлүрүп аар ужурлуг мен!
Үе-шагта бады шынчы бараалгаан мен,
Үүлем—арбын, бодум—кырып назылаан мен.

Төдү минут менээ харамнанчыг
Дөгерин че, чоруул, уруг!
Аныяк кыс—маргыш сөглээн:
—Амыраам куспактаарга
Чер-даа, дээр-даа көзүлбестээр.

Сеткилимни өске черниң күжү долар,
Сеткилимге өске черниң чырыы кывар,
Салым-чолдан коргар коргуш шуут чидер,
Сагыызын-даа, кижилер-даа херек чок!
Чаш уруг дег өөрүшкү боду өөрүүр,
Чаагай ынакшыл бодун боду магадаар!
Аная Өлүм боданмышаан, оон ырын
Ара үзүп шыдавазын билип турган.
Хүнден чырык делегейде бурган-даа чок,
Бүштүг чаагай ынакшылдан артык от чок!

★ ★ ★

Өлүм ыыттаваан, а кыстың сөзү
Оон сөөгүн адаргалга хайылдырып,
Отче, соокче хамаан чокка октап турган,
Өртемчейге Өлүм үрээ чүү бээрил?
Өлүм—ие эвес, ынчалза-даа херээжендир.
Угаанындан оон үрээ артык күштүг,
Өлүмнүң бак үрээнде килен болгаш
Ундаралдың, кээргелдиң үрези бар.
Кымның хөнү кударалга туттура-дыр,
Кымга Өлүм ынакшый-дыр, шак ол кижээ
Тамчыктыгның улуг чаагай өөрүшкүзүн
Таптыы кончуг Өлүм кадай сымыраныр!
—Ам канчаар, элдеп чүве болза болзун!
Амыңны мен артырайн—чурттап чоруу!
Ынчаарга мен сээн-биле кады чоруурин.
Ынакшылдың чаның ортта мөңге чоруурин!

Өлүм-биле Ынакшыл оон бээр амга дээр
Өскелешпес угбашкы дег кады чоруур.
Кадыыр туткан Өлүм, Ынакшылдың соондан
Хары-даа бол, угба болуп, сүрүп чоруур.
Каяа-даа бол—кудага-даа, хөөржүлгээ-даа—
Амыдырал аас-кежиин, Ынакшылдың
Амыралын угбазының аайын эртпейн,
Хажык чокка Өлүм кадай кылып чоруур.

★ ★ ★

„Горький болза, делегейниң пролетар шимчээшкининге хөй ажыктыг чүүлдү берген болгаш ам-даа бээр кайгамчык улуг чурукчу талант болуру чигзиниг чок“. *(В. И. Ленин).*

И. В. Сталин биле А. М. Горький
(1935 чылда)
СЭТА-ның фотохрониказы

А. М. ГОРЬКИЙ — БИСТИҢ БАШКЫВЫС

1938 чылда Алексей Максимович Горькийниң доңчу намдарын тыва дылга очулдурган мен. Оортан Горькийниң бичиизинден тура-ла чер кезип, аар-түрегелдерни көрүп чораан, ол бергеге ырмазырап, баксыраардан туржук, харын чырык өртемчей кырында туруп турар амыдыралдың алазын—ак, көразын ханызы-биле шинчилеп өөренип алган тергиин шыдамык, дээди салым-чаяанныг күчүзүн улам-на чоок танышкан мен.

А. М. Горькийниң магалыг чогаалдарынга хандыкшылым-даа дам барган. Харын очулдуруп шенетинерин-даа дити бердим. Ол болза, чогаалчының кайгамчык салымчаяанының күжү мени боду-ла отурупкан.

Ынчангаш А. М. Горькийниң «Макар Чудра», база «Январь тозу» деп чогаалдарын очулдурганым 1940 чылда үнген. Оон улам дидимненгеш сөөлгү үеде «Ава» деп алдарлыг романын очулдурганым 1952 чылда тыва дылга үнген.

А. М. Горькийниң чогаалдарын номчуурга делегей кырында бүгү-ле аймак-сөөк улустарга чугаалап, оларның амыдыралын база-ла бижип турар кылдыр көстүп келир.

«Макар Чудраны» номчаап, Данил уруу чараш Радданы көруптерге бистиң Хемчиктиң Ишкин кашпалында «Кыс-Халыырдан» шурай берген кыс ийикпе, Бии-Хемниң Тапсыда Хүн-Көрбес деп дуругже ынакшаан эжи чылгычы оол-биле ушкашкаш, аъдының караан куру-биле шарааш, шурады берген кыс ышкаш тоол чугаада кыстар көстүп келир. «Январь тозун» номчуп орарга тыва өраттарның хосталгазы дээш демисешкен «Алдан маадырлар» көстүп келир.

А. М. Горькийниң чогаалдарында дириг дээди чурулгаларда бүгү-ле улустарның човулан түрегдели, аная удур демисели, килеңи, күчү-шыдалы көстүп турар. Ынчангаш Горький номчукчуларның мурнунга бир чүүлүнде дээди демисел, төөгүлүг бүдүн үелер ол-ла ҳевээр дириг боттуу-биле көстүп турар кандыг-ла бир улуг көрүнчүк ышкаш сагындырып келир. Оон-биле кады мырынай-ла бөдүүн, кижиге ынак, эриг баарлыг, кээргек, ак-сагыштыг эң-не кижи мөзүзү бүдүн, бистиң эживис, акывыс, төреливис, ынаавыс болуп ол-ла боду көстүп келир. А. М. Горький—чонның сеткил-сагыжының, күзел-бодалының ыраажызы. Революстуг шуурганнарның медээчизи—ыраажызы. Дарлакчыларга, дайын кыпсыкчыларынга чанныг-диниинин кыйгыжызы.

Шак ындыг дээди ыраажының чогаалдын очулдурары аас-кежии. Оон номчукчузу болуру база улуг аас-кежии. Совет Тыванын чону Горькийниң чогаалдарын номчуп эгелээн. Оон тыва дылда очулгазы орус дылдаазы ышкаш уран, мерген, күчүлүг хевээр четче шилчип шыдаваан дээрзи чугаажок. Горькийниң чангыс домак хамаан чок, чангыс сөс бүрүзүнде өөренип, магадап ханмас күштүг чурулгалар, уткалар турарын бис кеззеде өөренир бис.

А. М. Горькийниң чогаалдарында чонның амыдыралы болгаш демиселинден, кижилерниң сагыш-сеткили болгаш күзел-бодалындан дашкаар хоозун, хуулгаазын хевирлиг будук, өң, хевир-дүрзү, аажы-чан чок. Ынчангаш ону чонның сөзүнге, аажызынга сөглетинмес өске домак чок болганда ыяавыла очулдуртунар. Чогаалдын утказын Горькийниң күзел бодаанынга чедир билириниден болгаш оон сөс, домаанын тургузуун бүрүн үнелеп, өөренип хүндүлээриниден очулганың шынары хамааржыр.

Ынчангаш А. М. Горькийниң чогаалдарындан очулгаларымны улам-на экижидип, харын ам-даа очулдурар мен. Горькийни очулдурары чогаалчыга улуг өөредиг болгаш чонга бараан болурунун хүндүлүг хүлээлгези болур.

А. М. Горький чечен чогаалдың хөй жанрларын кайгамчыктыы-биле шиңгээдип алган чораан. Ол чүгле романнарның, повестилерниң, шиилерниң, очерктерниң автору эвес, хөй санныг тоолдарны бижээн. Оон тоолдары база-ла амыдыралбиле бүрүн холбаалыг, кижилерни өөредип турар.

Алексей Максимович Горькийниң тоолдарын очулдурары база чугула айтырыгларның бирээзи болур. Олар бистиң областың хоочун-даа, эгелекчи-даа тоолчуларынга үнелеп четпес өөредиг болуру чугаажок.

С. САРЫГ-ООЛ.

Москвада горькийжи хүннер

Совет литератураның үндезилекчизи улуг орус чогаалчы Алексей Максимович Горькийниң төрүтүнген хүнүнден бээр 85 чыл болган оюн москвачылар бистиң чуртувустуң бүгү ажылчы чоннары-биле бир демей демдеглеп турарлар. Сөстүн гениймиг чурукчузунга алдар кылдыр литературага номчулгаларын, кежээлерни, эртем сессияларын эрттирген.

Март 23-те актёрлар Бажыңынга горькийжи кежээ болган. Күрүненин Академиктиг бичии театры «Васса Железнова» деп шиидеп сценаларны аная көргүсвен. М. Н. Ермолова аттыг театрның артистери «Достигаев болгаш өскелер-даа» деп шиидеп, транспорттуң Төп театрының артистери «Сөөлгүлер» деп шиидеп үзүндүлерни көргүскеннер.

Улуг орус чогаалчының адын эдилээн делегей литературазының институту март 27—28-те «Горькийжи номчулгаларны» эрттирген. Орус болгаш делегей литературазының генийиниң чогаал ажылдарының ыызы-бүрү талаларын көргүзүп турар илеткелдерни дыңнаан.

А. М. Горькийге алдар болдурган кежээ уран-чүүл ажылдакчыларының Төп Бажыңынга болур.

(СЭТА).

Горькийниң чогаалдарының тыва дылда үндүрүлгези

Максим Горькийниң чогаалдары Тывага эң-не баштай 30 чылдарның төнчүзүнде нептереп эгелээн. Аныяк тыва чогаалчылар пролетариаттың улуг чогаалчызындан чогаалдың мергежилинге өөренири-биле чергелештир М. Горькийниң чогаалдарын очулдурар ажылды чорудуп турган.

М. Горькийниң чогаалдарындан тыва дылга «Макар Чудра», «Январь 9-зу» деп рассказтар очулдуртунган болгаш 1938 чылда тускай ном кылдыр парлатынган. Ол-ла үеде улуг чогаалчының намдары тыва дылга үнген.

Оон дараазында «Бора-хирилээ», «Уругдар», «Буревестник дугайында ыры», «Хартыга дугайында ыры», «Кыс болгаш Өлүм» деп чогаалдар очулдуртунган. Оон ангыда М. Горькийниң «Тоолдар» деп уругларга бижээн тоолдарының чыындызын, «Хартыга дугайында ыр» деп рассказтарының чыындызын, «Ава» деп романын тыва дылга очулдургаш тус-тус номнар кылдыр парлап үндүрген. Ам удавас улуг чогаалчының намдар тоожузунуң бирги кезээ «Чаш чораанымы» деп чогаалы-биле тыва номчукчу таныжар.

СОЦИАЛИСТИГ РЕАЛИЗМНИҢ ҮНДЕЗИЛЕКЧИЗИ

Коммунизмниң тиилелгези дээш могаг чок демиселчи, хөй национадлыг совет литератураның үндезилекчизи Алексей Максимович Горький чүгле орус улуг чогаалчы эвес, харын делегейге алдаржаан, бүгү чурттарга сураглыг шылгараан чогаалчы. Горький—бүгү кижи төрелгетениң өңнүү, башкызы. Бодунуң алдарлыг чогаалдары-биле өөредикчи болган. Оон чогаалдарының маадырлары—кижилер, оларның шынарлары, бодалдары, күзелдери номчукчуларны, көрүкчүлерни байлактыг шынарлар-биле хей-аът киирип турарлар. Улуг чогаалчы бодунуң шылгараан делгем угаанныы-биле, амыдыралды ханы билири-биле кижилерге үлегерлиг башкы болуп турар. Амыдыралды ханы билирин оон амыдыралының узун оруундан билип ап болур.

Алексей Максимович Пешков (баштайгы рассказы «Макар Чудраны» парлап үндүрерде Максим Горький деп атты хереглээн. Оон соонда ол ат делегейге билдингир апарган) 1868 чылдың марттың 28-те төрүтүнген. Оон чуртту—Нижний Новгород, ол хоорайны ам Горький дээр. Горькийниң адазы ыяш чазаар, ыяш будуур, оон-биле амыдыраар кижи чораан. Удавайн аарыгдан ол өлген. Горький кыргган-ачазының өг-бүлезинге хамааржы берген. Ону школага киирген, ол аразында оон кыргган-ачазы хоозураан, ядараан. Оон уҗун ушку классты дооспайн, Горький школадан үнген, ажылчы амыдырал эгелээн.

Дыка хөй чылдарның дургузунда Горький бир черден өске черже шилчип, бир ажылды өске ажылга солуп, кылбааны-ла чов: хаалгачы, таныылчы, быжырыкчы, дензичи болгаш оон-даа өске чүүн-базын ажылдарны кылып чораан.

Россияны бир кылдыр баштайгы аянчорукту Горький 1891 чылда чадаг кылган. Нижнийден Царицынга (амгы Сталинградка) чедир Волга хемни куду баткаш, оон Дон областы таварааш, Донну куду баткаш, Украиналааш, Бессарабиялап Дунайга четкеш, оон дедир эгтеш, Кара далайның кыдыын кезээш, Одессаже үнгеш, оон Крымны таварааш, Кубаньнааш, Тбилиси хоорайга чедир чораан. 1892 чылда Горький ийиги кезиишкинни базала демги черлеринге кылган. Шак ындыг аар-берге байдалдарга Горькийниң бүдүжү каңналган, дуржулгазы өскен, чон-биле харылзаазы улгаткан. Бо бүгү аная чогаадылгага ужур-дузалыг материалдарны берген. Билиглерни ынчаар тып алырдан аңгыда, Горький дыка хөй номнарны номчуп, олардан база билиглерни узуп шиңгээдип ап чораан. Оон уҗун сөөлүнде Горький мынча деп бижээн: «Бодалдарны шуут-ла амыдыралдан, номнардан тып ап чораан мен. «Ном—билиглериниң үндезини». Ынчангаш, эрткен чүс чылдың төнчүзүнде Горький хөй-хөй тоолдарны, рассказтарны, очерктерни бижипкен турган болгаш оларны 1898 чылда ийи том кылдыр парлап үндүрген соонда оон сураа калбарып, оон амыдыралынга чаа үе эгелээн. Чехов, Толстой болгаш өске-даа чогаалчылар-биле таныжып эгелээн.

Сураглыг чогаалдарны тургузуп эгелээни-биле чергелештир Горький революстуг ажылга база киржип эгелээн: Волганың тараачыннарының ортузунга революстуг суртаалды нептередип, 1905 чылдың революциязының үезинде оон Москвада бажыңынга бомбаларны ажылчыннарга белеткеп турган, чепек садарынга хөй-хөй хөрөңгини Горький чыгган. Революстуг ажылының уҗун Горький каш катап туттуруп, бажыңнадып, даштыкыже дезип үнүп чораан. 1900 чылда Америкага чораш, «Сарыг шулбустуң хоорайы» деп чогаалды бижээн. Ында америк буржуазиниң дарлалын илередип, оон кижини хемдип турарынга удур килеңниг сөстерни бижээн.

1907 чылдың майда Лондонга Россияның Социал-демократтыг ажылчын партиязының V съездизи болган. Аная Горький киржип, В. И. Ленин биле ужурашкан. В. И. Ленин чогаалчының чогаалдылгалыг хөгжүлдезин карактап көрүп, ынчаарда Горькийни бедик үнелээн. Ынчаарда В. И. Ленин «Ава» деп чогаалды улуу-биле үнелеп, ону «аажок өйүнде ном» деп көрген. Оон соонда удаваанда В. И. Ленин Горькийге мынчап чагаалаан: «Бодуңарның чурукчу талантынар-биле Россияның—чүгле чаңгыс Россияның-даа эвес,—ажылчын шимчээшкининге улуг ажыкты берип тур силер, база ол хире ажыкты ам-даа бээр силер...» Шынап-ла А. М. Горький дыка улуг ажыктыг, ачылыг, алдарлыг чогаалдарны тургускан. Чүс ажыг рассказтарны, повестилерни, очерктерни, романнарны, чөзрби ажыг шиилерни бижээн. Оларның аразында «Ава», «Чон аразынга», «Аныяк чораанымы», «Мээн университеттерим», «Фома Гордеев» ,«Артомоновтарның хөрээ», «Клим Самгининиң амыдыралы», «Дайзыннар», «На дне», «Мещане» чижектиг өске-даа романнар, повестилер, шиилер, рассказтар, очерктер делегейниң барык-ла бүгү дылдарының кырында очулдуртунган болгаш күш-ажылчы кижи төрелгетениң ынак чогаалдары апарган, оларны чаа чурталгаже кыйгырып турарлар.

Горькийниң алдарының, улуг талантылыының дугайында, бүгү-ле чурттарның улустарының бодалдарын илередип, Анри Борбюс чугаалаан: «Бистиң үеде Горький бүгү өртемчейге орук ажыдып турар улуг чырык».

1932 чылда А. М. Горькийниң литературалыг ажылының дөртен чыл оюн бүгү совет улус байырлап эрттирген. Ынчаарда улустарның ынак баштынчызы И. В. Сталин байыр чедирген:

«Эргим Алексей Максимович.

Сагыш-сеткилимниң ханызындан Силерге байыр чедирдим, холунарны дыңзыг туттум. Бүгү ажылчы чоннарга өөрүшкү кылдыр, ажылчын аңгының дайзынларынга коргунчуг кылдыр үр чурттаарынарны болгаш ажылдаарынарны Силерге күзедим».

Германияга фашистер эрге-чагырганы эжеледп алырының ырак мурнунда А. М. Горький фашистиг айыылдың дугайын делегейге сагындырган. Оон үнү бүгү делегейге таран, кижи төрелгетениң дайзынарынга хөөн чок болур чорукту өскуткен.

Оон уҗун фашистер—дайзынзырактар боттарының ыдалакчыларын ыдып, улуг чогаалчының амызынга четкеннер. 1936 чылдың июньнуң 18-те пролетаржы улуг чогаалчыныың, делегейниң күш-ажылчы кижи төрелгетениниң ынак чогаалчызының чүрээ сокпастай берген.

Ынчаарда эш В. М. Молотов партияның Төп Комитениниң болгаш Совет чазактың мурнучдан мынча деп чугаалаан:

«Ленининиң соонда Горькийниң мөчээни—бистиң чуртка болгаш кижи төрелгетенге эң-не аар чидириг-дир»... Орус литературага бодунуң саңдарының күштүү-биле Горький болза, Пушкин, Гоголь, Толстой ышкаш улугларның аразында турар, оларның улуг чаңчылдарының бистиң үеде эң эки үргүлчүлекчизи болуп турар. Горькийниң чечен сөзүнүң бистиң революциниң салымына саңдары бистиң өске кандыг бир чогаалчывыстан артык күштүг болгаш доорт хамаарылгалыг.

Ынчангаш, чүгле Горький болза, бүгү делегейниң ажылчы чоннарының карактарынга болгаш бистиң чуртка социалистиг, пролетаржы литератураның ёзулуг үндезилекчизи болуп турар.

Улуг чурукчу Максим Горький коммунизм дээш демиселчилерниң одуруунга бодунуң тускай оруктары-биле келген. Ол бистиң одуруувуска 1905 чылдың революстуг көдүрлүүшкүнүнүң мурнунда-ла кирген, ынчаарда-ла революциниң медээлекчизиниң тугун чада тудуп алган келген...

Горькийниң улуу болза, оон чырык угаанныы, чонга чоогу болгаш кижи төрелгетениң культуразының чедишкиннерин шиңгээдип алыр дээш канчаар-даа аажок кызымак улуг күш-ажыл ону ажылчы чоннарның хажык чок өңнүү болгаш коммунизмниң херээ дээш демиселдиң улуг хей-аът киирикчизи болдурганы...

Горький—улуг улустуң оглу».

Улуг совет литератураның үндезилекчизи А. М. Горькийниң саңдары национал литератураның хөгжүлдезинге канчаар-даа аажок улуг ачылыг. Оон чогаалдары Совет Эвилелиниң барык национал улустарының ынак чогаалдары, чарылбас номнары болуп турар. А. М. Горькийниң чогаалдарын бистиң улуг оранның хөй национал улустарының дылдарының кырында очулдуруп үндүргүлээн, оларны Молдавияның винограчылары, Чукотканың балыкчылары, Узбекистанның хөвеңчилери, Карел-Финниң ыяшчылары боттарының төрээн дылдарының кырында номчуп, оортан Төрээн чуртунга бараан болуручуң чижектерин өөренип ап турар. Оон чижээн тыва аныяк литератураның хөгжүлезинден көрүп болур. Бистиң бүгү-ле чогаалчыларывыс А. М. Горькийниң кайгамчык ачылыг, улуг өөредилге болур чогаалдарын номчуп, оларның тургузугларындан, оларның хевирлеринден, оларның чечен мергежилинден үлегерлерни ап, бодалдарны тып, боттарының чогаалдарынга ажыглап ап, олардан өөренип турарлар.

А. М. Горькийниң чогаалдарын тыва дылдың кырында очулдуруп үндүргүлээн. Социалистиг реализмниң методун үндезилеп тургускан, бүгү чурттарның революстуг шимчээшкининге улуг ужур-дузалыг «Ава» деп роман тыва дыл кырында очулдуртунуп, парлатынып үнген. Бо чорук болза, тыва чогаалчыларның чогаадылгалыг ажылдарының улуг чедишкиннериниң бирээзи болур-дур. Чүге дээрге, пролетар улуг чогаалчының шылгараан чогаалдарының бирээзин тыва номчукчуларга чедирип шыдааны ол-дур. Ол номдан Тыванын колхозчулары, ажылчыннары, интеллигенциязы билиглерни база узуп алырлар. Оон аңгыда «Макар Чудра», «Январь 9-зу», «Кыс болгаш Өлүм», «Чаш чораанымы», «Хартыга дугайында ыр», «Буревестник» тоолдар ышкаш өске-даа чогаалдар тыва дылда очулдуртунган. Олар бистиң номчукчуларывыстың ыяк, чарылбас номнары болганнар.

Совет литератураның үндезилекчизи, социалистиг реализмниң башкызы А. М. Горькийниң ачылыг чогаалдарын эки өөренип, оларны шиңгээдип ап тургаш, оларның үлегерлиин тыва литератураның чогаалдарынга ажыглаары бистиң чогаалчыларның ыдыктыг сорулгазы болур. Оон-биле улуг чогаалчының чагыгларын, национал хевирлиг, социалистиг утка-шынарлыг культураны бүгү тала-биле хөгжүдериниң дугайында чагыгларын, негелдерин күүседири чогаалчы бүрүзүнүң хүлээлгези болур.

О. САГАН-ООЛ,
Совет чогаалчылар Эвилелиниң
Тыва салбырының секретары.

ССРЭ-ниң Даштыкы Херектер Министерствозунда

Бо чылдың март 18-те АКШ-тың ССРЭ-де элчин чери бодунуң чазаанын даскаанын ёзугаар ССРЭ-ниң Даштыкы Херектер Министерствозунче нота чоруткан. Март 15-те айгадан далай кырынга сонгу широтаның 54°02′ болгаш чөөн долгатаның 161°04 кординаттарның пунктузунга (Камчатка эриктериниң чанынга) АКШ-тың шериг-агаар күштериниң «ПБ—50» деп самолёду совет истребительдериниң талазындан халдаашкынга таварышкан дээр аанныг дыңнадыгны ол нотада киирип турар. АКШ-тың нотазында бо талазы-биле удурланыышкынны медеглеп турар.

Март 21-де ССРЭ-ниң Даштыкы Херектер Министерствозу АКШ-тың Москвада элчин черинче моон адаанда нотаны чоруткан:

«Американың Катышкан Штаттарының элчин черинің 1953 чылдың март 18-теги № 683 нотазынга үндезилетингеш, Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң Даштыкы Херектер Министерствозу моон адаанда түүлү медеглээри эргежок чугула деп санап тур.

«Б—29» деп америк бомбардировщик бо чылдың март 15-те түс черниң шагы-биле 11 шак 57 минута турда «Крестовый» өөштүү девискээринге (Камчатка чартык ортулуктун мурнуу кезээ) ССРЭ-ниң күрүне кызыгаарын үрээн болгаш Камчатканың девискээринің кыры-биле эрик кыдыындан 15—17 километр ишкээрлей 70 километр хире ужуп, «Мутновская» тейге чүгле бичии четпээн, а оон соонда далай талазынче ээпкен дээрзин хынатынган медээлер ёзугаар тодараткан.

12 шак 26 минута турда «Б—29» деп америк бомбардировщик база катап кестүп келген, ол Камчаткада Петропавловск хоорайның соңгу-чөөн талазынга, «Жупаново» суурның чоок кавызынга ССРЭ-ниң күрүне кызыгаарын үрээн.

Бо таварылгаларның кайызында-даа ырак черге карак-биле хайгааралды кылып болур арганы самолёттүң экипажынга берип турган агаарның эки байдалы болза, оруктун уг-шиин чидирипки дег түүлү болдурбайн турар болгаш ССРЭ-ниң күрүне кызыгаарын ийи удаа үрээни баш-бурунгаар сагыштыы-биле кылган түүл характерлиг дээрзин бадыткап турар.

Совет күрүне кызыгаарын ийи дугаарында үрээн америк бомбардировщиктиң чанынга ийи совет истребительдер агаарже кедүрлүп үнгеш чедип келирге чурум үрээн самолёт совет истребительдерже от ажыткан. Совет самолёттарның бирээзи бот камгаланыр сорулга-биле харыы бооладашкынны ажыдар ужурга таварышкан, оон соонда чурум үрээн самолёт эгтеш, совет эриктен ырап, чөөн угланыышкынче ажыт кире берген.

АКШ-тың чазаанын бо чылдың март 18-те нотазынга медеглээн удурланыышкынының үндезини чок дээрзин үстүнде айыткан фактылар көргүзүп турар, база ынчангаш Совет чазак ол удурланыышкынны хүлээп албайн турар.

Үстүнде көргүскен медээлер ССРЭ-ниң күрүне кызыгаарын америк шериг самолёдунун үрээнинин фактызын бадыткап турар болганда, Совет чазак Катышкан Штаттарның чазаанга удурланыышкынын медеглеп, база ССРЭ-ниң күрүне кызыгаарын америк самолёттарның үрээрин моон моңгаар болдурбазынче чогуур хемчеглерни Катышкан Штаттарның чазза ап чорудар боор дээрзин манап тур».

Бистиң областың кедээ ажыл-агыйын өске мурнакчы областарның деңнелинге чедирип алырының сорулгазы-биле партия болгаш чазак улуг кичээнгейни салып турар. Оон түңнелинде бистиң областа кедээ ажыл-агыйның тускай эртемнигларни, механизаторларны белеткээр школаларны, курстарны ажыктылаан. Кызыл хоорайда кедээ ажыл-агый техникуму, колхозтар кадрларын белеткээриниң ортумак школазы, Турранда кедээ ажыл-агый школазы болгаш өске-даа курстар чылдыг-на он-он кадрларны областың колхозтарынче белеткеп үндүрүп турар.

Чурукта: Турааның кедээ ажыл-агый школазының ветеринария салбырының кончуг эки өөреникчилери: Тамара Сундуй (Бии-Хем районнун Кочетов аттыг колхозундан), Татьяна Куприянова («Өөк» совхозундан) болгаш Каа-Хем районда Ворошилов аттыг колхозтан келген Петр Никитин оларның микробиолгия талазы-биле кичээлдеп турары.

Чуруу **С. Феоктистовтуу.**

Олча-ажык үндүрүүнүң талазы-биле областың колхозтарынга чиигелделер

Коммунистиг партия, совет чазак бистиң областың аныяк колхозтарының организазы, ажыл-агый талазы-биле быжыгарынга бүгү талазы-биле улуг дузаламчыларны көргүзүп турар. Тываның колхозтарының экономиктиг өзүлдезинче, кедээ ажыл-агый бүдүрүлгезинге мурнакчы техниканы шингээдип ажыглаарынче углаган дыка хөй хемчеглерни партия болгаш чазак чорудуп турар.

Олча-ажык үндүрүүнүң талазы-биле областың колхозтарынга көргүзүп турар чиигелделер колхоз бүдүрүлгезинин чедиишкиннит сайзыраарынга дыка улуг ужур-дузалыг болуп турар. 1953 чылда база-ла мурнуку чылдарда ышкаш бистиң областың колхозтары олча-ажык үндүрүүнден бүрүн хостатырын турар. 1952 чылда бистиң областын 67 колхозтары олча-ажык үндүрүүнден бүрүн хостатырган турган болгаш оларның төлээр ужурлуг үндүрүү 1 636 мун рубль турган.

Мурнунда хуу ажылдыг араттар ам кирип турар эрги колхозтарны база-ла олча-ажык үндүрүүнден хостап турар. Оларны хостаарда колхозка чаа кирген арат ажыл-агыйларның санын барымдаалап хостап турар.

Хөй-ниитиниң хуваашпас фондузунче киирер хөрөнгини көвүдеткени колхозтарны организазы, ажыл-агый талазы-биле быжыглаарының хөрээнге улуг ужур-дузалыг. Олча-ажык үндүрүүнден бүрүн болгаш чартык хостатырган бүгү колхозтарның хуваашпас фондузунун хемчээлин улгатырары-биле чиигеткен олча-ажык үндүрүүнүң түңүнден 50 хуузун колхозтарның хуваашпас фондузунче киирип турар. Колхозтарның сан-хөө байдалын быжыглаарынга ол түң улуг салыышкын болуру чугаа чок.

Оон ыңай олча-ажык үндүрүүн төлеп турар колхозтарга оларның херек кырында тып турар олча-ажыын барымдаалап, үндүрүгүү чиигелделиг төлээр чурумну доктаадын тургускан.

Колхозтарның тып турар олча-ажыының чамдык хевирлериңден олча-ажык үндүрүүн янзы-бүрү хемчээлдиг чиигелде-биле төлээрин доктааткан. Чижээ, колхозтарның иштики хереглелинге ажыглап турар олча-ажыктан (үрезин, аш-чем болгаш өскедаа натура фондуларындан) тырттар олча-ажык үндүрүүн оларның күрүне белеткел өртээн барымдаалап, рубль бүрүзүнден 6 копеек кылдыр чиигелделиг тырттар. Оон-даа өске ындыг чиигелделер кончуг хөй.

Бистиң областың колхозтарынга көргүзүп турар бо бүгү чиигелделер болза, колхозтарны организазы, ажыл-агый талазы-биле быжыглаар, оларның ниити ажыл-агыйының хөгжүлдезинге дузалаар сорулгалыг болуп турар.

В. ЦЫПКИН.

Область тоолчуларының чөвүлел хуралы

Бо чылдың март 21-де облкүүскомнун хуралдаар залынга область тоолчуларының чогаалчылар-биле катышкан бирги чөвүлел хуралы болуп эрткен. Хуралды дылдын, литератураның болгаш төөгүнүң тыва институду организастаан. Хуралга он бир районнардан келген тоолчулар киришкен. Оларның аразында Барыын-Хемчиктен келген 75 харлыг эш Хорун-оол, Эрзин райондан келген хоочун тоолчу эш Карый-оол база чаа тоолдарны чогаадып чоруур Кызылдың кедээ ажыл-агый техникумунун студентизи эш С. Саая болгаш өскелер-даа бар. Кызыл хоорайның чогаалчылары, солуннар редакцияларының төлээлекчилери, дылдын, литератураның болгаш төөгүнүң эртем-шинчилелдің тыва институдунун эртем ажылдакчылары база олурушкулаан.

Хуралды Совет чогаалчылар Эвилелиниң Тыва салбырының секретары эш Саган-оол киришилде сөзү-биле ажыткан. Хуралдың киржикчилери СЭКП Тыва обкомунун секретары эш С. Сонамның чугаазын, улустун аас чогаалында И. В. Сталинның бүдүш-хевирлери деп эш О. Сувакпиттің, совет фольклор дугайында эш С. Шулуунун, тыва литература болгаш тыва фольклор дугайында эш О. Саган-оолдун илеткелдерин дыңнаан.

Илеткелчилер область тоолчуларының мурнунда хүндүлүг сорулга—чоннуң коммунистиг кижизидилгезинин хөрээ тургустунун турарын, олар бо талазы-биле партияның идепкейлиг дузалакчылары болуруп, аныяк өскенни кижизидер херекке улустун аас чогаалының ужур-дузалын, эрги тоолларны чыып бижиирден аңгыда чаа-чаа тоолдарны чогаадырын, оларның темаларын улуг Ленин биле Сталин дугайында, Төрээн чуртка ынакшыл, улустарның найыралы, колхозчу тургузуг, маадырлыг күш-ажыл, чаа сууржун амыдырал дугайында болгаш оон-даа өске чаа тоолдардан тургустунган турарын айытканнар.

Илеткелдерни дыңнаан сөөлүнде хуралдың киржикчилери санал-шүгүмчүлелди калбартканнар. Шупту 13 кижи санал берген. Районнардан келген тоолчулар бирги чөвүлел хуралга тургускан айтырыгның ужур-дузалыын эки билгенин оларның саналдары херечилеп тургулаан.

Тоолчуларның тоолдарын бижип алырының ажылы дооступ чорда, олар СЭКП Тыва обкомунун секретары эш Токаның хүлээп алыышкынынга чорааннар. Оон ыңай тоолчулар Кызылдың электри станциязы, типография болгаш өске-даа бүдүрүлгелеринге, база чурт шинчилелиниң область музейинге баргыдааннар.

БЕДИК КУЛЬТУРА ДЭЭШ

ССРЭ-ниң хамаатылары ажылдаар, дыштаныр болгаш өөренир эргелиг деп Сталинчы Конституция айтып турар. Бүдүрүлге черинде ажылын үзүктел чок кылбышаан тургаш, бодунун билиин бедидип алырының аргалары бисте кижи бүрүзүнге делгеми-биле ажытынган.

Ажылчын, албан хаакчыттарның билиин бедидери-биле области уругларның музыка школазының чанынга улуг улустун музыкага өөренирииниң кежээки вурзун облкүүскомнун шиитпирин ёзугаар ажытван. Ол курс 1952 чылдың сентябрь айның 1-деи эгелеп ажылынче киришкен. Ында аныяктар-биле кады улуг назылыг кижилер башкылар, эмчилер, бызаңчылар, чолаачылар болгаш өске-даа хөй тускай эртемниглер өөренип турарлар. Бодунун ажылынга хөй чылда ажылдап келген улуг дуржулгалыг, тускай эртемниг кижилер ам музыка талазы-биле өөредилгени чедип алыр дээш, бодунун культуралыг деннелин бедидер дээш өөренип турарлар.

Курстун болгаш музыка школазының башкылары бедик мергежилиг болгаш дуржулгалыг кижилер болуп турарлар. Олар боттарының музыка талазы-биле билиишкиннерин курсантыларга улуг күзел-биле дамчыдып турарлар. Курстун өөренип эртер хуусазы дөрт чыл. Ол курсту доосканнар музыка талазы-биле эртемни чедип алырлар.

Курсту организастаар, оон ажылын башкарар, кичээлдерни доктаамал эрттирер талазы-биле чамдык ажылдар кылдынган. Өөредилгеге улуг күзелдиг болганы-биле курсантылар кичээлдерге, экзаменнерге эки белеткенин турарлар.

Ынчыг болза-даа, курстун ажылында четпестер хөй. Школаның класстары, музыка херекселдери чедишпейн турары-биле ээлчег маадар таварылгалар барык удаадараа болгулап турар. Школаның класстарын алгыдар, ону музыка херекселдери-биле четчеләәр хемчеглерни ап чорударынче областың уран-түүлдер кылдызинин,ooркүүскомнун хайгааралы салдынган турары улуу-биле негетинин турар. Эң ылаңгыя музыка херекселдерин четчеләәри тергиин чугула. Чүге дээрге, өөренирчилер болгаш курсантылар шуптузу музыка херекселдиг эвестер.

Өөредилге чылының экзаменнерин эрттиреринге чедир үр эвес уе арткан. Ынчангаш аңаа амдыгааштан эгелеп белеткенири—курсантыларның болгаш башкыларның чугула сорулгазы болур.

С. ГОРЕЛОВА.

Ногаа культураларының үрезинин белеткеп турар

Кызыл районнун «Бай-Булун» кедээ ажыл-агый артелиниң кежигүннериниң 60 хуузу эрткен чылын картофель болгаш ногаа культураларын тараан, оон кол нуруузу картофель болуп турган болза, бо чылын колхозчулар капуста, морьков, помидор, согуна, свёкла дээн ышкаш ногаа культураларын тарып олурттурунун белеткелин чорудуп турар. Колхозчулар ам ол культураларның үрезиннерин бажыңга өстүрер хааржактарны, довуракты белеткеп ап турарлар.

Колхоз төвүнден 2 километр ырак Ховуаксы деп черге арбуз, дыня, огурец олуртур. Оларның үрезиннери колхозчу өреге бүрүзүнде бар. О. Сувакпит, О. Хелин-оол, Сыңгылдза, Б. Калбак, Доржу олар ногаа культураларын өстүрериңге эки белеткенин турарлар.

А. УЧУНАК.

Бөлгүмнерниң ажылын диргизер

Эрзин районнун Бай-Даг сумузунда «Чаа орук» колхозка өткен чылдың эгезинде организастап тургускулаан дөрт бижик бөлгүмнериңе шупту 69 бижик билбес болгаш биче бижиктиглерни хаара тудуп өөредир ужурлуг турган. Көк-Даш суурнун бижик билбес 24 чурттакчыларын оларның билиинин эйы-биле ийи бөлгүм кылдыр үскеш, бөлгүмнериңе культармейжилериңе школа башкылары эштер Дүзенмаа, Бопаа оларны быжыглаан турган.

Ол ийи бижик бөлгүмнериниң кайызыдаа чүгле 11—13 удаа кичээлдер эрттиргилээш, февраль айдан бөөр боттарының ажылын шуут-ла сокотканнар.

Ынчаарга, колхозта арткан бүгү биче бижиктиглерни база ийи бөлгүм кылдыр үскеш, оларның культармейжилериңе комсомолчулар Өлчеймаа, Дажы-Сюрюн оларны томуйлаан турбужа, олар мынчага чедир чаңгыс-даа кичээл эртирбейн, даскан ажыл-херекке харыысалга чок байдалды көргүскеннер.

Моон алгаш көөрге, «Чаа орук» колхозта партия, комсомолдун эге организациялары, колхозта школа эргелекчизи колхозчу тараачыннарның культуралыг деннелин бедидериниң үндезини—бижик билбес, биче бижиктиг чорукту үзүткаарының политиктиг чугула ажылын боттарындан шуут хооруп, ону ала-чаагаарлаашкынның байдалынче салып кииргени тодаргай-дыр.

Колхозта бижик бөлгүмнериниң ажылын дарый диргизип, аңаа боттуг удуртулганы хандырарынче партия эге организациязының секретары эш Сундуй, Бай-Даг суму Советиниң даргазы эш Нурсат олар боттарының кичээнгейин угландырар ужурлуг.

К. ЛАМАЖАП.

Кушкаш дою болуп турар

Улуг-Хем районнун Эйлиг-Хемде Сталин аттыг колхозтун бастыртынмаан тараалары тус-тус шаңнарда сарааттап каан кыштаан. Ол тараларны куштар ол-бо талазындан үттегилеп алган дойлап тура кыштаан. Колхоз баштаар черден болгаш хову ажылының бригадаларының бригадирлериңден ол тараларны бастырар, хайгаарап көөр дугайында чүү-даа кылбайн турар. 2 дугаар бригаданың шаңында күзүн бастырып каан чартык тонна тараа шуут уттундурган, кырынга хар чаапкан кыштаан. Ол тараанны январыа учётчик эш Очур таварылга болуп тып алган түүл бар.

Чамдык шаңнарда бастырып каан чинге тараалларны богу-биле кады бөлүп каан, кырында хар дуй чаапкан кыштаан. Колхозчулар күш-хүнүнге онаашкан тараазын алыр дээрге, колхоз даргазындан болгаш бригадирлерден шанда боктуг тараадан арыглап алыңар деп каар. Ынчангаш, колхозчулар боттары боктуг тараазны челбип арыглап, шүүдеп турар болгаш ону деңзилеп-даа бербейн турар.

С. МОНГУШ.

КОЛХОЗТАРНЫҢ ОТЧЁТ-СОҢГУЛДА ХУРАЛДАРЫНЫҢ ДУГАЙЫНДА

(Редакцияга келген чагааларның допчулалы)

Колхозтарда отчёттуг болгаш отчёт-соңгулдалыг хуралдарның дугайында бижикчилериниң өлүмү хөй чагаалары бистиң редакцияга келген.

Улуг-Хем районда «Искра» колхозтун отчёттуг хуралының дугайын эш **Т. Конгар** бижип турар. Артельдиң ажылышчилери эрткен чылын социалистиг чарышка алган хүлээлгелерин күүсетиштаан, мал, чер ажылының планнарын болгаш күрүне мурнунга күүседир белеткелдерни хуусаазында күүсеткен. Колхозтун мурнакчыларының иштинде боттарынга быжыглаан хой, өшкүзүнүң чаш төлүн бүрүн доруктуруп, баш санын өстүрген дээш Д. Сарыгбай, Д. Натпит, Чөлбеңоол оларга 6—8 сааныг анай, хураганнарны немелде төлевирге тывыскан.

Оон-биле кады хуралга илеретинген чамык четпестер дугайын эш Конгар база бижип турар.

Чөөн-Хемчик районнун Чыргакыда Калинин аттыг колхозтун отчёттуг хуралының эрткениниң дугайын бижикчилер **В. Очур-оол** биле **Бора-көже** олар бижип турар. Отчёттуг үениң иштинде колхозтун чедип алган чедиишкиннери-биле чергелештир колхоз баштаар черниң ажылында улуг четпестерни колхозчулар илередип шүгүмчүлээн. Фермалар эргелекчилери малдың үчёдун четче кылбайн турар. Инек мал фермазының эргелекчизи Чымбуу боду безин бижик билбес болуп турар.

Колхозта күш-ажылды бөгай организастаанындан 36 колхозчулар күш-хүннериниң минимумун күүсетпээн. Ынчангаш колхоз чылдың бүдүрүлге планында көрүнген ниити күш-хүннеринге 8290 күш-хүнүн чедир күүсетпээн. Чамдык колхозчуларның ниитинин ажылынга бөгай киржип турарының бир чылдагаанда болза, төрел-төрүлүүстүн малы деп алгаш, олар боттарынга кедээ ажыл-агый артелиниң Уставында айыткан хемчээлден хөй мал артырып ап, хуу ажылынче сагыш салып турары тодаргай. Чижээ, колхозчу Максырла 11 чылгы мал, 4 инек, 74 хой, өшкү, М. Чолада 2 чылгы мал, 9 баш инек бар.

Чыл дургузунда колхозчуларның ниити хуралын чүгле 4 удаа чыылдырып, чамдык чугула айтырыгларны колхоз даргазы эш Т. Кызыл-оол чаасканн шиитпирлеп турган болгаш бодунун харыысалгалыг хүлээлгезин бодавайн, арага-дарыга хандыыр, кырыш-чогуш үндүрер, атынар-херектениир чоруктарны кылып турар деп колхозчулар шыңгыы шүгүмчүлээн.

Каа-Хем районда «Сталинчы орук» кедээ ажыл-агый артелиниң кежигүннери эрткен чылын эш Сталинга чоруткан чагаада алган социалистиг хүлээлгелерин күүсетпишаан, ажыл-агый планнарын чедиишкиннит күүседип, ылаңгыя кызылтастың га бүрүзүнден 19,7 центнер дүжүттү алган. Ынчангаш колхозтун ниити орулгазы көвүдеп, колхозчуларның материалдыг байдалы өзүп, бир күш-хүнүнге 6 килограмм тараа, акша-биле 2 рубль 71 копеек болгаш өске-даа продуктулар онаажын турар. 1600 күш-хүнү ажылдаш, 10 тонна тараанны төлевирге ап турар эш Пракулин ышкаш колхозчулар хөй болуп турар деп ол колхозтун отчёт-соңгулдалыг хуралының дугайында материалларынга эштер **М. Чуглур** биле **Б. Базыр-Тараа** олар бижип турар.

Бай-Тайга районнун «Тээли» колхозу эрткен чылын ниитинин малының баш санын өстүрериниң планын ажыр күүсеткен болгаш тараа культураларының элээн бедик дүжүдүн чедип алганын отчёт-соңгулдалыг хуралга колхоз даргазы эш Очур-оол илеткээн деп эш **А. Адыгбай** бижээн.

Колхоз мал өстүрериниң планын ажыр күүсеткен. Тараа культураларының га бүрүзүнден ортумаа-биле 14 центнер, оон ниитинде кызылтастан 15 центнер дүжүттү алган.

Ынчыг болза-даа, колхозтун удуртулдазында улуг четпестер бар. Колхоз даргазы эш Очур-оол колхоз төвүнден үзүктелчек район төвүнге чурттап, колхозтун конторазынга доктаамал ажылдавайн турган. Партия организациязының секретары Бышкак, санакчы Адыг олар база ырак черлерде чурттап, боттарының ажылынга шаптык болуп турар. Колхоз дужут ажаан алышкынын кончуг узамыктыргаанындан 300 тонна хире тараа ам-даа ховуда шанда чыдар болгаш улуг чидириглиг болуп турар.

МТС-тиң тракторлары, комбайнёрлары сентелге багайындан доктаамал ажылдаваа, үргүлчү үрелир болгаш ажылдың шынары четпес. Хой кыргылдазы, сиген кезилдези, силос салыышкыны, тулуг дээн ышкаш ажылдар талазы-биле МТС колхозка дузалаваан деп колхозчулар шүгүмчүлээн. Оон ыңай районнун кедээ ажыл-агый кылдызының зоветеспециалистери колхозтун мал ажылынга дуза көргүсепейн турарын колхозчулар шүгүмчүлеп, улуг негелдени салган.

1953 чылдың ажыл-агый планнарын чедиишкиннит күүседир дугайында «Дөң-Терек» кедээ ажыл-агый артелин социалистиг чарышка кыйырган.

Эрзин районнун «Чаа орук» колхозу эрткен чылын малдың баш санын өстүрериниң планын күүсеткен болгаш малдың чаш төлүнүн 99 хуузун камгалап, доруктуруп алган. Колхозтун алдарлыг чылгычызы Дамба Кашка 200 беден 200 кулунну, Хойжу Дамбы-Сюрюн 310 хойдан 320 хураганны, Өнзак 288 хойдан 304 хураганны, Биче-уруг 274 өшкүден 278 анайны доруктуруп, ниитинин мал ажылынга улуг салыышкынны киргеннер. Чер ажылының талазы-биле колхоз тараз культураларының га бүрүзүнден 10 центнер дүжүттү ап, 1953 чылдың тарылгазының үрезинин уруп алган.

Ынчыг болза-даа, колхоз тулуг планын күүсетпээн: 16 чурттаага бажыны тудар турган, чүгле 4-ту, 4 мал кажаазындан чүгле 1-ни ажыглалга киргген. Ынчаарда колхозчу өрегелериниң 80 хуузу өглерде чурттаан турар деп чувени колхоз баштаар чери хандыр бодавайн, тудуг ажылынче кичээнгей салбаан деп колхозчулар отчёт-соңгулдалыг хуралга шүгүмчүлээн. Оон ыңай 338 күш-ажылы кылып шыдаар колхозчулардан 168 кижи күш-хүннериниң минимумун күүсетпээн. 26 кижи шуут ажылдаваан чорук колхозта күш-ажылды бөгай организастаанын көргүзүп турар деп эш **К. Ламажап** бижип турар.

Бай-Тайга районнун «Тиилелге» кедээ ажыл-агый артелиниң тудугжулары 1952 чылда тудуг планын күүседир дээш эки организастыг ажылдааны артельдиң отчёт-соңгулдалыг хуралынга демдеглээн деп эш **Х. Таан-оол** бижип турар. Колхозтун тудуг бригадазы 18 чурттаага бажыны тудар турган, 19 бажыңны чаңгыс-аай төлевилел ёзугаар тудуп доосканн, 4 мал кажааларын ажыглалга киргген. Тудуг бригадазының бригадири коммунист эш Тойбу-Хаа тулугжуларның күш-ажылын чөп организастаан.

Колхоз эрткен чылын мал өстүрериниң планын 114,6 хуу күүсеткен. Хойжу эш Адыг-оол 197 хойдан 232 хураганны, эш Кандан 164 өшкүден 183 анайны бүрүн доруктуруп, улуг көргүзүглүг болган.

Ынчыг болза-даа, колхоз хову ажылының дүжүттүүн бедидер дээш демиселди кошкак чоруткаанындан тараа культураларындан ортумаа-биле чүгле 6,2 центнер дүжүттү ап, дужут ажаан алышкынын улуг чидириглиг ажаан алган.

Колхозта кедээ ажыл-агый артелиниң Уставын сагыш күүсетпейн, хажыдыышкыннарны болдуруп турар. Чүл диже, күш-ажылы кылып шыдаар 110 колхозчулар күш-хүннериниң минимумун күүсетпээн, 6 кижи ажылга шуут киришпээн. Учёт кылыр кижилер улустун кылган ажылын карак-биле көрүп демдеглевейн, улустун аас-биле медеглээнин барымдаалап, база каш хонук эрте бергенде демдеглеп ап, шын эвес түңнел кылып турганын колхозчулар шүгүмчүлээн. Колхоз улустан алыр 2400 рубль түңнүг өрени аңга чедир хавырын албаан, 3802 рубль өртектиг үүрмек чепсек-херексел ис чок читкен.

Чамдык кижилерни колхозчуларның ниити хуралынга чугаалашпайн, колхоз кежигүнүнге киир санап ап, оон-биле кедээ ажыл-агый артелиниң Уставынга каржы чүүлү баштаар чер кылып турган. База ниити хуралдың чөпшээрели чокка ниитинин малын орнаар, чөпшээрээр чоруктар бар. Чижээ, районнун прокурору эш Чадамба колхозтун ат кадарчызындан бир шыырак аътты алгаш, аңнап, дириңнеп аргызы мунгаш келген. Ол аътты Чадамба кайын-даа чөпшээредип албаан, хөлезинин-даа төлеп бербээн болуп турар.

Улуг-Хем районнун Эйлиг-Хемде Сталин аттыг колхозтун отчёт-соңгулдалыг хуралының дугайында эш **К. Кара-оолдун** бижээнинден ап көөрге, баштаар черниң даргазы турган эш К. Өдүректиң удуртулганы кошкатканындан колхоз 1952 чылда бүдүрүлге планын күүседир талазы-биле кончуг четпес ажылдааны кестүп турар. Колхоз чылгы мал, хаван, куш өстүрериниң планын күүсетпээн. Тараа культураларының га бүрүзүнден 14 центнер дүжүт алырының орнунга чүгле 5 центнерни алган. Чылдың бүдүрүлге планында көрүнген акша орулганың чүгле 48 хуузун күүседип алган. Ол ышкаш сүт, дүк планнарын күүсетпээн. Колхозта тараа бар турда-ла МТС-биле натура төлевирин ам-даа үзе савашпаан.

Колхоз баштаар черден күш-ажылдың сагылга-чурумун дыңзыдар, оон бүдүрүкчүлүүн бедидер дугайында демисел чоруткаан болгаш кедээ ажыл-агый артелиниң Уставын үрээр чоруктарны болдуруп турганын колхозчулар хуралга шыңгыы шүгүмчүлээн. Күш-ажылы кылып шыдаар колхозчуларның 30 хуузу күш-хүннериниң минимумун күүсетпээн, а 5,3 хуузу мырыңай ажылдаваан. Колхозчуларның күш-ажылга киржилгезинин куду болуп турарының бир чылдагаанда болза, күш-ажылдың үчёдун бөгай турганында. Баштаар чер чаңгыс чыл иштинде безин чүгле инек мал фермазындан 3—4 учётчикти солуштурганындан ында ажылдың үчёду дыка будулган. Колхозтун албан черлериңден болгаш колхозчулардан алыр өрези 15 мун рубль ажыр турар. Оон иштинде колхоз даргазы Өдүректе 3700 рубль санатынын турар. Колхозтун 3 аъды улус холунда. Ону эгитпрер азы төлетирер хемчеглер алдынмайн турар.

Колхоз бүдүрүлгезинге удуртулганы өнөө кошкатканы дээш эш Өдүректи колхозчулар колхоз даргазынга соңгуйын барган. Колхозтун чаа даргазынга эш Х. Аңгакпанны соңгаан.

Моон аңгыда Тожу районда «Май 1», Улуг-Хем районда Жданов аттыг, Ленин аттыг, Мичурин аттыг, Барыын-Хемчик районда «Кызыл тараачын», «Ленин оруу», Өвүр районда «Совет Тываның 5 чыл ою», Кызыл районда «Черби», Бай-Тайга районда Сталин аттыг, Эрзин районда «Коммунизмче орук» колхозтарга эрткен отчёттуг болгаш отчёт-соңгулдалыг хуралдарның дугайын эштер **В. Тамдын-оол, А. Кара-Хуна, К. Анай-оол, В. Доржу, М. Семис, К. Бораннай, Х. Өлзей, М. Лайзаа, А. Мартсай, К. Тоюн, С. Комбу** олар база бо ышкаш бижээннер.

Колхозтарга эрткен отчёттуг болгаш отчёт-соңгулдалыг хуралдарның материалдарындан ап көөрге, 1952 чылда эш Сталинга чоруткан чагаада алган хүлээлгелерин алдарлыы-биле күүседир дээш демисеттишаан, чамдык мурнакчы кедээ ажыл-агый артельдери улуг чедиишкиннерлиг болганы-биле чергелештир дыка хөй артельдер ам-даа организас, ажыл-агый талазы-биле эки быжыкпаан, чер ажылының дүжүттүү, мал ажылының продуктулуу дыка куду деңнелде, тулуг суржулганың ажылы ала-чаагаарлаашкында, колхозчуларны ниитинин күш-ажылынче бүрүн хаара тудуп шыдаваан болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү чавыс, кедээ ажыл-агый артелиниң Уставын үрээр чоруктар бүрүн узуткатынмаан болгаш оон-даа өске четпестер бар болуп турар. Оон ыңай баштаар черлериниң отчёттарынга колхозтарның моон соңгааргы хөгжүлдезинин перспективалыг сорулгаларын чугаалавайн турар.

Айтып турар четпестер болза, колхозтар баштаар черлериңден, ылаңгыя колхозтарда партия организацияларының талазындан колхозчуларның ортузунга социалистиг чарышты ёзулуг калбартаанын, оларның политиктиг болгаш күш-ажылчы идепкейин мобилизастап шыдаваанын көргүзүп турар.

Ам сорулга болза, чаа соңгун тургускан колхозтарның баштаар черлери, ревизия комиссиялары артель кежигүннериниң илереткен четпестерин кыска хуусаада узуткап, ниитинин ажыл-агыйын дүрген хөгжүдер дээш шиитпирлиг, тодаргай хемчеглерни өлыры болур.

Делегейде болуп турар чоруктарның допчУлалы

ВАШИНГТОНГА БОЛГАН АНГЛИ-АМЕРИК ЧУГААЛАЖЫЫШКЫННАР ЧҮНҮ КӨРГҮСКЕНИЛ

Вашингтонга англи-америк чугаалажыышкыннар чоокта чаа доозулган. Англияның талазындан чугаалажыышкыннарга даштыкы херектер министри Иден болгаш сан министри Батлер, америк талаадан—АКШ-тың күрүне секретары Даллес болгаш ооң чөвүлекчилери киришкен.

Ол чугаалажыышкыннарны организаттаарының инициативазы болза, улам өзүп турар экономнуг бергедээшкиннерге таварышкан агрессчи Соңгу-атлантика эвилелиниң талазы-биле бодунуң улуг өмээржикчизиниң деткимчезин алырын күзеп турар Англияның чагырыкчы бөлүктеринге хамааржып турар.

Англияда күш четинмес шериг чарыгдалдарының түңнелинде чурттакчы чоннуң амыдыралының деңнели доктаамал кудулап, даштыкы садыгның карылгазы өзүп, калбак хереглелдің бараанналарының бүдүрүлгези кызырлыш, чуртталга тудуушкуну чорувайн турары билдингир. АКШ Англияны ооң рыноктарындан кызып үндүрүп, ооң чиг-эдиниң черлерин эжелеп ап, «империя преференциязыныче» (Британ империязының чурттарының аразында садыглажыышкында күзенчиг өртектерже) халдаашкынны чөрүдүп, бараан киирип садыглаарынга бедик хаайлыны тургузуп турар, ол чорук америк рыноктарга Британ империяның барааннарын садыглаарынга шаптыктап турар.

Британ империязы алдын садар талазыбиле улуг чер болур, ынчангаш, англи чагырыкчы бөлүктер АКШ-тың чазаанның кичээнгейин алдын өртээн улгатырарының чугулазынче хөй катап угландырып турган, чүге дээрге, ол чорук Англияның доллар курлавырын улгатырар арганы берип болур. Батлерниң медеглели-биле алырга, ол курлавырлар канчаар-даа аажок кудулап бадып турар: эндере чепсек бүдүрүп үндүрүүшкүнүң эгезинде курлавыр 3,8 миллиард доллар турган болза, ам ол 2 миллиард доллар чедир эвээжээн.

Британ империязының премьер-министрлериниң эрткен чылын декабрьда Лондонга болган конференциязында бо бүгү айтырыгларны кичээнгейлии-биле чугаалажып көрген. Конференцияның киржикчилери даштыкы садыгның талазы-биле америк айтып бериишкинни кошкадыр сорулгалыг планны ажылдап кылганнар. Ол планда кирген негелделерни Батлер америк парлалганың төлөөлекчилеринге бодунуң медеглелинге тодаргайы-биле чугаалаан.

Ынчалза-даа, Лондонга болган конференцияга хүлээп алдынган планны Даллес «күзелдин-биле көрген», ынчалзажок амга чедир ону ол деткивээн. Америк чазак «ол планның соңгаарлатынмазының дугайында Батлерниң санаалы-биле чөпшээрешпээн» деп «Санди таймс» деп англи солун демдеглеп турар. Оон аңгыда, америк монополистерниң органы «Уолл-стрит джорднэл» солун болза, АКШ «Англияга дузаламчы көргүзеринче черле далашпайн турар» деп тодаргай билиндирген.

Иденниң болгаш Батлерниң Вашингтонче барганының кол сорулгазы экономиктиг айтырыгларны чугаалажып көөрү турааа, чугаалажыышкыннарның үезинде ол айтырыгларны ийи дугаар чергенни кылдыр атказарлаткан болгаш америк тала олче чүгле бичии кичээнгей салган дээри характерлиг. Ол чорук болза, Англияның экономика талазы-биле аар-берге байдалын чиигедиринге кандыг бир дуза көргүзерин АКШ-тың чагырыкчы бөлүктериниң күзевейн турарын көргүзүп турар.

Чугаалажыышкыннарның дугайында түскай дыңнадыында АКШ-тың төлөөлекчилери болза, «Нацияларның кады ажылдажылгазының чурттарының чазактарының... валюталарның элээн хостуг солчуушкунун болгаш хостуг садыглаашкынны тургузарынга чугула иштики сан-хөө болгаш экономнуг политиканы чорудар деп күзелинге байыр чедирери-биле кызыгаарлаттынганнар. Ол сорулгаларны боттандырары-биле Катышкан Штаттар тодаргай чүүү ап чорударының дугайында америк тала чүү-даа чугаалаваан. Херек кырында Даллес болгаш ооң чөвүлекчилери англи негелделерни көөрүнден ойталап каапкан.

Медеглелде кол черни «амгы үеги делегей айтырыгларынче угландырган». «Европаның камгаланыкчы ниитилежилгези» деп адаар ниитилежилгениң дугайында керээни «дүрген-не» күштүг болдуруп бадылаарынга боттарының сонуургалдыын ийи талаар хамыктың мурнунда демдеглээннер. Ол янзылыг күзел чаа чүүл эвес болуру билдингир, чүге дээрге ийи чурттарның чазактары керээни күштүг болдуруп бадылаары дээш шагда-ла демисежип турарлар. Дыңнадыгда соңгу-атлантика эвилелиниң ажыл чорудалгазының «чаңгыс-чай» болгаш «үре түңнелдиг» болуру дээш тускай дүвүрээзинни илередип турар чорук бодунче кичээнгейни хаара тудуп турар.

Оон ыңай, чугаалажыышкыннарның киржикчилери «Ортаакы Чөөн-чүкте байдалды» чугаалажып көрген деп ол дыңнадыгда тодаргай эвес медээлеп турар. «Суэц каналының зоназында базаларны Англияның долузу-биле үндүрерин көрүп турар Египеттиң негелдезиниң талазы-биле Англияның удурланыышкынын Катышкан Штаттар деткииринің быжыг магадыларын чедип алыр» деп англи чагырыкчы бөлүктерниң АКШ-тан кандыг-бир ажыктыг чүүл чедип алыры чигзинчиг-ле боор. Кыдатты экономика талазы-биле хүрээлээрин күштелдирер чорук чүгле Англияның бодунуң экономика талазы-биле бергедээшкининиң улам ханылаарынга чугаа чокка чедирер.

Адак сөөлүнде, катышкан дыңнадыгдан билдинип турары-биле алырга, иран нефтизиниң дугайында айтырыгның талазыбиле Англияны деткиирингe АКШ чөпшээрешкен. Ынчалза-даа ол «чаагай сеткилдиг» чорук Англияның чазаанга оожургалдыг часыдыышкын болбас деп чугаалаар херек, чүге дээрге, «АКШ-тың камгалалыының адаанче иран нефтини киирерин база катап эгелээр» дугайында күрүне департаментизиниң чоокта чаа кылган медеглели Лондонда ам-даа уттундурбаан.

Мынчангаш ам, Вашингтонда чугаалажыышкын херек кырында чүү-даа болбайн буурап дүшкен. АКШ-биле Англияның аразында шиитпирлетинмес чөрүлдээлер туруп турар, ол чөрүлдээлер улам-на ханылап турар болгаш «оларның политиказының» «чаңгыс-аай чоруунун» база дугуржуушкунунуң дугайында ол ийи чурттарның күрүне ажылдакчыларының декларациялары ол чөрүлдээлерни тоарыштырып шыдавас дээрзин ол чугаалажыышкыннар база катап көргүскен.

УЛУС МАССАЛАРНЫҢ НЕГЕЛДЕЗИН ӨЗУГААР

Япон парламентиниң кудуку палатазы чоокта чаа Иосиданың чазаанга бүзүревезин илереткен. Японияда туруп турар конституцияның түүлүн ажыглавышаан, Иосида кудуку палатаны дүжүреринің дугайын болгаш ам апрель 19—26-да чаа парламент соңгулдаларын эрттиринің дугайын чарлаан. Ол чорук болза, келир үеним кабинедин соңгуур ужурлуг чаа кудуку палата тургустунгуже чедир эргечагырганың бажыңга амгы чазактың арттарын айтып турар. Соңгулдалар чоруп турар үеде янзы-бүрү оп-меге чорук-биле улам реакциялыг парламентини тургузарын чедип алыр дээш япон реакция бүгү күжениишкинни кылыр дээрзинге чигзиниг турбас.

Бюджет комиссиязының хуралынга оппозиция депутадының адынга дорамчылалдыг чугааны кылган ужурунда Иосиданың аажы-чаңының дугайында айтырыгны комурум-чурум комиссиязынга шилчидер деп резолюцияны кудуку палата 162 бадылаашкынга удур 191 бадылаашкын-биле марттың эгезинде-ле үндүрген. Япон парламентиниң төөгүзүнге турбаан ол чорук Иосиданың кабинединиң хүнүнүң төнчүзү келгенин дорт айыткан.

Иосиданың кабинединиң антинационалдыг политиказының кризизи шагда-ла эгелээн. Эрткен чылдың ноябрының төнчүзүнде парламентиниң сессиязы ажытынганда Иосида болгаш даштыкы херектер министри Окадзаки чазактың программазын тайылбырлааннар. Депутаттарның хөй кезиниң талазындан ,ооң иштинде либералдардан—Иосиданың партиязының кежигүннериниң чазак чогуур деткимчени ап шыдавас деп чүве билдингир турган. Калбак улус массаларның антимилитаристиг сагыш-сеткилин барымдаалап көөр ужурга таварышкан оппозицияның депутаттары, Японияның америк империализмниң эргежыктарынга чагыртырар политиказын улам илепкейжидер деп чазактың бодалдарынга шынгыызы-биле удурланып турарлар. Кудуку палатаның хөй кезии, ооң иштинде 40 либералдар, ынчаарда бичии болгаш ортумак бүдүрүлге эзлериниң масалыг ядараашкынының дугайында мырыңай чүве бодавайн турарының дугайын медеглээн садыг болгаш үлетпүр министри Икедага бүзүрел чогун илереткеннер.

Икеданың ынчан таварышкан чүүлү ам Японияның чазаан чүмү-биле хөме алы берген. Ол болза, Японияның национал хамаарышпас чоруунга болгаш күрүненің бот эргезинге удур америкезээн политикага япон улустың өзүп турар удурланыышкынының түңнели болур. Японияның чагырыкчы бөлүктери «эзлеп чагырыкчы эргечагырганың хөдели ышкаш кылдыр ажылдап турар» деп депшилгелиг партия деп адаар партияның депутады Токутаро парламентиге үндезилелдиг медеглээн.

Иосиданың кабинеди бодунуң бүгү ажылчорудулгазының дургузунда чепсегленишкинин политиказын, Японияның депшилгелиг күштеринге удур өлүрүкчү чорукту чорудуп, япон улустың амыдырал деңнелинче халдаашкынны кылып келген болгаш күрүне аппарадын фашисчидеринче чүткүп келген. Ажыл соксадыышкының хоругдаар дугайында чазактың хоойлу төлевилелинге Японияның ажылчын аңгызы канчаар-даа аажок киленнээшкинбиле ужурашкан. Иосиданың чырыдыышкынны милитаризастаар деп оралдажыышкынынга Японияның интеллигенциязы шиитпирлии-биле удурланган. Америк шериг базаларын тургузары-биле черлерни хуваап хавырарынга тараачың ажылчы чоннар удурланыышкынның күчүлүг үүнүн көдүрген. Тайбың политиканы чорударын, Кореяда дайынны соксадырын болгаш Японияны санап четпес ядаралга таварыштырган сан-францискониң «тайбың» керээзин узуткаарын негеп турар тайбың талалакчыларының шимчээшкини хүн-бүрүде өзүп болгаш быжыгып турар.

Америк чагырыкчы бөлүктер японияны Ыраккы Чөөн-чүкке шериг плацдармы кылбышаан, Иосиданың чазаанның талазындан долу деткимчени ап турар. Японияның девискээринде 600 ажыг америк шериг базаларын болгаш объектилерин таарыштыр тургускан. Америк эжелел эргечагыргалары япон чепсектиг күштерни катап тургузуп турар болгаш ол чуртту бодунуң шериг арсеналы кылдыр хуулдуруп турар. Японияның экономиктиг бюрозунуң медээзин өзугаар алырга, март 2-ден 8-ке чедир чүгле неделя дургузунда Японияның шериг будүрүлгелери напалм, миномёттар, миналар, октар будүрүп үндүрериниң талазы-биле 30 миллион доллар түңнүг чагыны АКШ-тан алган.

Ооң-биле чергелештир америк эжелекчилер япон дайын кем-буруулугларны хосталгаже үндүрерин үргүлчүлеп, оларның эргелерин катап тыпсып турар болгаш оларны күрүне аппарадында болгаш катап тургустунуп турар япон армияда ажылган турар. Америк чагырыкчыларның негелдезин өзугаар Иосиданың чазаа кыдат улус-биле экономиктиг харылзааларны үскен.

Ынчалза-даа япон улус бодунуң чурттунга америк тергиидел-биле эптежип турарын күзевейн турар болгаш америк империалистерниң байыры дээш ханын төгер деп бодавайн-даа турар. Тайбың дээш, хосталга дээш, Японияның хамаарышпас чоруу дээш улустың шимчээшкини чуртта калбарып турар. Ол шимчээшкин Иосиданың амгы, улуска удур чазаан кризисте чедирип келген.

А. БОЧАРОВ.

Азия болгаш Оожум океан чурттарының тайбың талалакчылары-биле харылзааның япон комитедин тургузарынга белеткел

ПЕКИН. Азия болгаш оожум океан чурттарының тайбың талалакчылары-биле харылзааның япон комитедин тургузарының талазы-биле ажылга киржирин күзеп турарының дугайын Японияның 17 улуг-улуг национал организациялары медеглээннер деп Синьхуа агентилели дыңнаткан. Ол 17 организацияларның иштинде—японкыдат найыралдың ниитилели, күрүне албан черлериниң ажылдакчыларының профэвилелдериниң национал федерациязы, япон тараачыннарның ассоциациязы, дузаламчының япон национал ассоциациязы, тайбыңның буддистиг ниитилели, улусчу литератураның Ниитилели («Дзинммин бунгаку»), «Дзенсиндза» деп театр бөлүү, дайынга өлген япон студентилерниң турасказының ниитилели киржип турар.

Азия болгаш Оожум океан чурттарының тайбың талалакчылары-биле харылзааның япон комитедин тургузарының талазы-биле белеткел комитединиң органы—«Хейва рэнраку» солуннуң дыңнадып турары-биле алырга, хөй-хөй организациялар болгаш ангы-ангы кижилер боттарының дузаламчызын көргүзерин саналдап, белеткел комитединче чагаалар чорудуп турарлар. Белеткел комитединиң составында 178 кижи кирип турар, ооң иштинде япон парламентиниң чөвүлекчилер палатазының даргазының оралакчызы турган Дзиициро Мацумото, тайбың дээш шылгарангай демиселчи Икуо Ояма, Японияның бүдүрүлге профэвилелдериниң Конгрезиниң даргазы Сукехару Иосида болгаш өске-даа хөй-хөй сураглыг ажылдакчылар бар.

(СЭТА).

КНО-нуң Кол Ассамблеязының чедиги сессиязы

ПОЛИТИКТИГ КОМИТЕТТЕ

НЬЮ-ЙОРК. Март 19-та хуралынга Политиктиг комитет КНО-нуң чепсек дүжүреринің талазы-биле комиссиязының илеткелин чугаалажып көөрүн үргүлчүлээн.

Англияның, Голландияның, Чаа Зеландияның болгаш Грециянның төлөөлекчилери хуралга чүве чугаалааш, КНО-нуң чепсек дүжүреринің талазы-биле комиссиязы ооң мурнунга тургустунган сорулганы күүсетиээн дээрзин билингеннер. Ынчалза-даа комиссияның чедишкиннинг ажылдаарынга АКШ, Англия болгаш Франция эвес, а Совет Эвилели шаптыктап турган дээр байдалдыг кылдыр херекти ынчаар көргүзерин олар америк төлөө Гросс ышкаш оралдажып турганнар.

Март 18-те хуралга АКШ-тың төлөөлекчизинин болгаш Политиктиг комитеттің март 19-та хуралынга англи төлөөнің чугаалары болза, чепсек дүжүреринің талазы-биле комиссияга ышкаш, олар боочепсекти болгаш чепсектиг күштерни херек кырында кызырарынга болгаш атомнуг чепсекти хоругдаарынга удурланмышаан турар дээрзин херечилеп турар.

Оон соонда ССРЭ-нин төлөөлекчизи В. А. Зорин чүве чугаалааш, чугаалажып көрүп турар айтырыгның талазы-биле совет төлөөлериниң канчаар бодап турарының дугайын тодаргай тайылбырлаан.

Катышкан Штаттарның чазаа боо-чепсекти кызырарын, харын-даа чепсекти дүжүрерин негеп турар, база Совет Эвилелиниң туружу чепсекти кызырарынга шаптыктап турар дээр аянныг, херекти ынчаар көргүзерин оралдажып турган америк төлөө Гросстуң март 18-те Политиктиг комитетке кылган чугаазын Зорин бодунуң чугаазының эгезинге шынгыы шүүгүмчүлээн.

Боо-чепсекти кызырары дээш, атомнуг чепсекти хоругдаары дээш, ол хоругдалдың талазы-биле делегейниң шынгыы контролюн тургузары дээш демиселди Кол Ассамблеяның бүгү сессияларынга харын Совет Эвилели чорудуп келген дээрзин Совет Эвилелиниң төлөөлекчизи тодаргай чижектер-биле көргүскен. Кол Ассамблеяның сессияларынга, Айыыл чок чоруктуң Чөвүлелинге, чепсек дүжүреринің талазыбиле комиссияга болгаш КНО-нуң өске-даа органнарынга Совет Эвилелиниң киирип турган саналдары харын ол эң чугула сорулганы шиитпирлээринче угланган турганы билдингир болгай. Ол черле билдингир, чүге дээрге, тайбыңны камгалаары, чаа дайынга белеткелге болгаш ону өскүдеринге удур демисел Совет чазактың кол сагыш салыышкыны болуп турган, моон соңгаар-даа кол сагыш салыышкыны болур.

Оон-биле кады ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Г. М. Маленков ССРЭ-нин Дээди Совединиң март 15-те сессиязынга «тайбыңны камгалаарын соңуургап турар күрүнелер Совет Эвилелиниң быжыг тайбың политиказынга амгы үеде-даа, база келир үеде-даа бүзүрелдиг болуп болурлар» деп чугаалаан дээрзинче комитеттің кичээнгейин Зорин угландырган.

Боо-чепсектерни болгаш чепсектиг күштерни кызырарының, атомнуг чепсекти чугаажок хоругдаарының, а ол ышкаш ол хоругдалдың талазы-биле делегейниң шынгыы контролюн тургузарының хөрээн үскен кол буруулуглар болза, үш күрүнелер (АКШ, Англия болгаш Франция). база хамыктың мурнунда Катышкан Штаттар болур деп Зорин КНО-нуң чепсек дүжүрер талазы-биле комиссиязының ажылын анализтевишаан, бүзүредип көргүскен. Ол күрүнелериң чепсек дүжүрер талазы-биле комиссияда камгалап турар туружун шүүгүмчүлээш, Совет Эвилелиниң төлөөлекчизи мооң адаанда резолюция төлевилелин киирген:

«Чепсек дүжүреринің талазы-биле комиссияның илеткелин чугаалажып көргеш, Кол Ассамблея болза:

бо комиссия чепсек дүжүреринің талазы-биле комиссия деп ат садагалап турар болза-даа, херек кырында эрткен үеним дургузунда ооң ажыл-чорудулгазы боочепсекти болгаш чепсектиг күштерни кызырарының талазы-биле хемчеглерни белеткээринче, атомнуг чепсекти хоругдаарынче, база улустарның бүгү-ниити буруу шавыышкыныын хайныктырып турар масалыг узуткаашкынның өске-даа чепсектерин хоругдаарынче угланмаан турган, база херек кырында ол комиссия чепсек дүжүреринің айтырыгларын чугаалажып көөрүнге амдыгаа чедир шаптыктап келген дээрзин **демдеглээн.** Чепсек дүжүреринің талазы-биле комиссия, эң ылангыя АКШ-тың, Францияның болгаш Великобританияның төлөөлекчилериниң нүүрү-биле, боо-чепсекти кызырарының дугайында айтырыгны аңгы-аңгы күрүнелериң чепсегленишкининиң дугайында разведкалыг медээлерни ёзу-чурум чогу-биле алырының дугайында айтырыг-биле солуур деп оралдажыышкыннарны хөй удаа кылып, чепсекти кызырарының болгаш атомнуг чепсекти хоругдаарының дугайында шиитпирни үндүрген турда-ла, бүгү күрүнелер боттарының боо-чепсээнің дугайында долу медээлерни КНО-га көргүзер хүлээлгелиг деп чүвени тооп көрбейн турган деп **тодаратты.**

ССРЭ-нин төлөөлериниң киргени, боочепсекти кызырарының болгаш атомнуг чепсекти хоругдаарының дугайында саналды Кол Ассамблеяның VI сессиязы чепсек дүжүреринің комиссиязынга чугаалажып көөрү-биле шилчиткен болгаш ол комиссия ол саналдарны аажы үеге чедир чугаалажып көрбээн болган ужурунда,

Кол Ассамблеяның **доктаадыры болза:**

1. Улуг күрүнелериң—АКШ-тың, ССРЭ-нин, Великобританияның, Францияның болгаш Кыдаттың боо-чепсектерин бирги эзлчегде кызырарын барымдаалап турган, боо-чепсекти кызырарының талазы-биле практиктиг хемчеглерни чугаалажып көөрүнче, а ол ышкаш атомнуг чепсекти, бактериологтуг чепсекти болгаш массалыг узуткаашкынның чепсектериниң өске-даа хевирлерин чугаа чокка хоругдаарының дугайында болгаш бо шиитпирлерниң күүселдезиниң талазы-биле делегейниң шынгыы контролюн тургузарының дугайында айтырыгны шиитпирлээринче соңгаарладыышкын чокка шилчип киирерин чепсек дүжүреринің талазыбиле комиссияга хүлээндирер.

2. Бо доктаалдың күүселдезиниң дугайында илеткелди Айыыл чок чоруктуң Чөвүлелинге болгаш Кол Ассамблеяга 1953 чылдың июль 1-ден эрттирбейн көргүзерин чепсек дүжүреринің талазы-биле комиссияга хүлээндирер».

Кореяда дайынны соксадырынче, чепсекти эндере бүдүрер чорукту соксадырынче, делегейниң чаа дайынының айылын долузу-биле узуткаарынче сеткилдің ханызындан чүткүлүн илередип турар улустарның чөптүг күзелдеринге Совет Эвилелиниң бо саналдары долузубиле дүгжүп турар дээрзинге бүзүрелин Зорин бодунуң чугаазының түңнелинде илереткен.

ПЬЮ-ЙОРК. Политиктиг комитеттің март 20-де эртенги болгаш хүндүсү хуралдарында КНО-нуң чепсек дүжүреринің талазы-биле комиссиязының илеткелин чугаалажып көөрү үргүлчүлээн.

(СЭТА).

Египеттің премьер-министринің медеглели

КАИР. Парлалганың дыңнадыгдары-биле алырга, Египеттің премьер-министри генерал Нагиб Үстүү Египетте чорук кылып чоруур болгаш Асаунга, Ком-Омбога, Исмеге болган митингилерге чүве чугаалааш, англи шериглерни Суэц канал зонаындан чугаа чокка үндүрерин Египет негеп турар деп база катап медеглээн.

Исмеге Нагиб мынча дээн: «Бис чугаа чокка үндүрүүшкүнү негеп турар бис, база бир эвес херек апарза, күш ажыглаар бис». Асуанга болгаш Ком-Омбога генерал Нагиб мынча деп кыйгырып турган: «Үнүп чорууру, азы өлүм!».

(СЭТА).

АКШ Барыын Европада бодунуң үптекчи политиказын «эп-найыралчы» деп часкыдып адап турар.

—Бистің эвилеливис улам-на сырый катышсын дээш күжениишкинни харамнанчас мен ийин.

Чуруу Е. Ефимовтуу. СЭТА-ның пресслишези.

Кореяда болуушкуннар

Кореяның Улустуң армиязының Кол командылалының дыңнадыы

ПХЕНЬЯН. Корей Улус-Демократтыг Республиканың Улустуң армиязының Кол командылалының март 24-те дамчыткан медээзинде чугаалап турары болза:

Кореяның Улустуң армиязының кезектери биле кыдат улустуң эки-турачы кезектери дайынга удур камгаладдың тулчуушкуннарын чорудуп турар.

Март 23-түн дүнезинде америк самолёттар Нампхо хоорайны арааганзыы-биле бомбалаан.

Март 24-те адыгжы-аңчылар дайынның 2 самолёттарын аңдара аткан.

(СЭТА).

Мурнуу Кореяда ажылчы чоннарның аар-берге байдалы

ЛОНДОН. Рейтер агентилелиниң корреспондентизиниң Пусандан дамчыдып турарын ёзугаар алырга, ажыл төлевириниң төлелгезиниң дугайында негелделерни хандырып бербес болза, ажыл соксадыышкыны чарлаар деп негелдени мурнуу Кореяның шахтёрлары эрге-чагырга өөлериниге дүлээдип бергеннер. Чазактың хыналдазында турар дыка хөй хөмүр даш уургайлары ийи, үш айларның дургузунда ажыл төлевирин төлевээн деп профэвилелиниң удуртукчуларының бирээзи медеглээн.

(СЭТА).

Кореяда дайынны соксадырын америк улус негеп турар

НЬЮ-ЙОРК. 1952 чылдың октябрьда Иллинойс штатка Кореяда дайында киржип турар солдаттарның ада-иелери «Бистің оолдарыыстың амы-тынын камгаланар» деп аттыг комитет тургузуп алганнар. Комитеттің сорулгазы болза, Кореяда дайынны соксадырын болгаш бүгү делегейге быжыг тайбыңны тургузарын чедип алыры болур.

«Дейли уоркер» солуннуң дыңнатканыбиле алырга, чурттуң бүгү кезектериниң америк солдаттарның ада-иелериниң болгаш төрелериниң алдынган чүс-чүс чагаалардан үзүлүлүрни парлалгага үндүрери-биле комитеттің бир даргазы Флоренс Каугил ол солунга дамчыдып берген. Комитеттің Кореяда дайынны соксадырынче угланган хемчеглерни чагааларның авторлары изии-биле деткип турарлар.

Айво штатта Сутерлэнде хоорайдан дээрги Д. Е. мынча деп бижээн: «Ол каргыштыг дайынны соксадыры-биле боттарыыстың кылып-ла шыдаар бүгү чүүлдериисти бис, иелер кылыр бис».

Колорадо штатта бир бичии хоорайдан бир солдаттың ада-иези мынча деп бижип турарлар: «Тайбың дээш демиселдің эргежыктары дээш силер кайгамчыктыг эки ажылдап турар-дыр силер. Силериниң күштериңер быжыксын. Бүгү делегейде эң улуг шимчээшкин болза, тайбың дээш шимчээшкин болур».

(СЭТА).

Пуэрто-Рикода транспорт ажылчыннарының ажыл соксадыышкыны

НЬЮ-ЙОРК. Интернейшнл Ньюс Сервис агентилелиниң корреспондентизиниң Сан-Хуандан дыңнадып турарын ёзугаар алырга, ажыл төлевирин бедидериниң болгаш өске-даа негелделерниң хандырып бериишкининиң дугайында чугаалажыышкыннарның буурап дүшкениниң соонда Пуэрто-Риконуң транспорт ажылчыннары бүгүниитиниң ажыл соксадыышкынын чарлааннар.

Профэвилел удуртукчуларының талазындан оппозиция турза-даа профэвилелдің аңаа кежигүннери ажыл соксадыышкынын чарлаан.

Корреспондентиниң дыңнадынын ёзугаар алырга, ажыл соксадыышкыны политиктиг шынарлыг болуп турар. Ында ажылчыннарның хөй нуруузу хамаарышпас чорук дээш демиселдің партиязы-биле харылзаалыг болуп турар.

(СЭТА).

—⊙—

Чазалга

Бо чылдың март 25-те үнген № 59 (2744) «Шын» солуннуң 2—3—4 арынларында парлатынган «Бүдүрүлге харылзааларының бүдүрүкчү күштерниң характеринге ылавыла дүгжүрүнүң хоойлузунуң дугайында эш Сталинның өөредии» деп эгелиг материалдың 4-кү арынының бирги колонказының адаандан өрү ийиги одуруунда **«өзүп турар»** деп сөстүн соонга **«хереглелдерин»** деп сөстүн мурнунга **«материалдыг болгаш культуралыг** деп сөстерни киир чазап номчуур.

Харыысалгалыг редактор О. А. ТОЛГАР-ООЛ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин кудумчузу, бажың 7 ТЕЛЕФОННАРЫ: Харыысалгалыг редакторнуң 3—62, харыысалгалыг редакторнуң оралакчызының, партийжи амыдырал, культура болгаш амыдырал килдистериниң — 3—88; харыысалгалыг секретарьның 4—98; пропаганда болгаш агитация, уран-чүүл, көдээ ажыл-агый, үлетпүр болгаш транспорт, чагаа килдистериниң 3—68, иштики информация, бухгалтериянның — 3 — 65

ТС 01640 Облчүүскомнуң типографиязы